

SOSIAALITAITO

SOCIALKOMPETENS

Vaikuttava lastensuojelu
Kuinka arvioida lastensuojelun vaikuttavuutta?
Selvitys POP-hankkeseen

Sosiaalitalo Oy – Socialkompetens Ab
Seutulantie 3-5 A
04400 Järvenpää
Y-tunnus 1765926-6

Sinikka Olmiala

Sisältö

1. Aluksi	3
2. Lastensuojelu kunnissa.....	4
3. Vaikuttava lastensuojelu	6
3.1 Vaikuttavan lastensuojelun määrittelyä.....	6
3.2 Yhteenvetoa.....	14
4. Aineistosta.....	16
4.1 Aineiston arviointi	16
4.2 Tapausten kuvaukset	18
4.2.1 Samu, Hanne, Pete ja Toni	18
4.2.2 Lassi, Juuso ja Heini.....	29
4.2.3 Tiina.....	35
4.3 Aineistossa ilmenevät vaikuttavuustekijät	38
5. Kuinka arvioida lastensuojelun vaikuttavuutta?	45
5.1. Tuloksellisuuden arviointi.....	45
5.2 Vaikuttavuuden arviointi	46
5.2.1 Vaikuttavuuden arviointi sosiaalityössä.....	46
5.2.2 Realistisen arvioinnin mahdollisuudet	47
5.2.3 Vaikuttavuuden arvioinnin edellytyksiä.....	48
6. Lopuksi - mitä ”pitäisi” tehdä?	51

1. Aluksi

Tämä raportti on syntynyt Paljonko on Paljon – Lastensuojelun vaikuttavuus ja talous - hankkeen (POP) tarpeisiin. Hankkeen päämääräksi on kirjattu lastensuojelupalvelujen talouteen ja vaikuttavuuteen liittyvän sosiaalijohdon työtä tukevan arviointikehikon luonnosteleminen.

Kehikon työstämiseksi on koottu työryhmä, jonka jäsenistö koostuu sekä kuntatalouden että lastensuojelun asiantuntijoista. Työryhmän jäsenet:

Tuusulan johtava sosiaalityöntekijä Tuula Abdo (1.1.2008 alkaen)

Tuusulan taloussihteerä Liisa Vaahtera

Kirkkonummen talouspäällikkö Sirpa Roos, 6.8.2007 alkaen Tuula Astikainen

Karjaan perusturvajohtaja Bjarne Bolin

Hyvinkään johtava sosiaalityöntekijä Pirkko Hansen-Haug,

Järvenpään sosiaalipalvelujen osastopäällikkö Ritva Toivio

Järvenpään perhesosiaalityön johtava sosiaalityöntekijä Nina Kajaslampi

Hyvinkään sosiaalihuollon johtaja Armi Väyrynen-Havila, 1.9.2007 alkaen Salla Nummikoski

Keravan talouspäällikkö Antti Peltola,

Hyvinkään johtava sosiaalityöntekijä Katriina Peltola (31.10.2007 saakka)

Työ on edennyt kahdessa rinnakkaisessa prosessissa. Lastensuojelukustannuksia mallintavaa Excel-työkalua on rakennettu Liisa Vaahteran ja Hilikka Kärkkäisen toimesta Tuusulan, Hyvinkään ja Kirkkonummen tilinpäätöstietoja tutkimalla.

Vaikuttavuusmittareiden luomiseksi on kerätty kunnista pieni tutkimusaineisto onnistuneista lastensuojelutapauksista. Aineistosta haluttiin löytää niitä tekijöitä, jotka onnistumiseen ovat myötävaikuttaneet. Onnistuneita lastensuojelutapauksia kerättiin yhdeksän, ja niistä syntynyttä asiakirja-aineistoa täydennettiin asiakashaastatteluin. Hilikka Kärkkäisen toteuttamiin haastatteluihin osallistui yhdeksästä asiakkaasta seitsemän.

Tämän aineiston ja aiemman aihepiiriä käsittelevän tutkimuksen läpikäymiseksi POP-hankkeeseen palkattiin tutkija-suunnittelija. Aineistoon ja tutkimuskirjallisuuteen perehtymisen kautta pyritään löytämään ja luomaan mittareita, joiden avulla lastensuojelun vaikuttavuutta voidaan tarkastella. Ohjausryhmän linjausten mukaisesti lastensuojelun vaikuttavuutta tarkastellaan ensisijaisesti johdon näkökulmasta.

Raportissa käydään ensin lyhyesti läpi lastensuojelun läpi merkitystä ja painopisteitä, vaikuttavan lastensuojelun eri osa-alueita, hankkeen aineistoa sekä vaikuttavuuden arvioinnin tutkimusmahdollisuuksia.

2. Lastensuojelu kunnissa

Lastensuojelu ei ole yksin sosiaaliviranomaisten asia, vaan se käsittää laajasti erilaisia yhteiskunnan toimintoja. Lasten suojelu perustuu kansainvälisesti tunnustettuihin oikeuksiin, joita ovat oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, oikeus tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun. Lastensuojelun tavoitteena on turvata näiden oikeuksien toteutuminen kaikille lapsille.

Yhtenä lähtökohtana lasten hyvinvoinnin tarkastelussa pidetään yleisesti YK:n lapsen oikeuksien yleissopimusta 1989. Yleisinä periaatteina sopimuksessa ovat lapsen suojelu syrjinnältä, lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus elämään sekä lapsen mielipiteen huomioiminen (Lapsen oikeuksien sopimus 1989). Sopimuksen sisältöä on konkretisoitu kolmen ulottuvuuden avulla, jotka ovat lasten hoito- ja suojelunäkökulma (protection), lasten oikeus osallistumiseen ja osallisuuteen (participation) sekä lasten osuus yhteiskunnallisista voimavaroista (provision). Näihin ulottuvuuksiin voidaan peilata nykyajan käsityksiä lasten hyvinvoinnista ja lasten eduista.

Hyvinvointia tukeva ja lastensuojelun tarvetta ehkäisevä työ tapahtuu varsinaisen sosiaalityön ulkopuolella, kunnan muiden palvelujen piirissä. Keskeisimmät lasten ja perheiden arkea raamittavat palvelut ovat äitiys- ja lastenneuvola, päivähoito, koulu ja oppilashuolto, aamu- ja iltapäivätoiminta sekä nuorisotyö, jotka voivat tukea perheitä merkittävästikin ilman erityistä ongelmanmäärittelyä.

Lastensuojelun kokonaisuus kattaa siis lasten kasvuolosuhteiden kehittämisen kokonaisuudessaan, normaalit peruspalvelut (neuvola, päivähoito, koulu, mielenterveys- ja päihdepalvelut, kotipalvelu, terveydenhuolto, liikuntatoimi), ennaltaehkäisevän lastensuojelun (lasten tukeminen peruspalveluissa ja järjestöjen toiminnassa) sekä viimeisenä lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun muotoja ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuolto, kiireellinen sijoitus, huostaanotto sijaishuolto ja jälkihuolto. (Taskinen 2007.)

Lastensuojelupalvelujen järjestämisessä tulisi pyrkiä Rousu ja Holman (2004a) mukaan tuen ja palvelujen oikea-aikaiseen saatavuuteen lapsen ja perheen yksilöllisten tarpeiden mukaisesti, mikä edellyttää palvelujen monipuolisuutta, korkeaa laatua ja varmaa saatavuutta. Palveluilla ja tukitoimilla pitäisi kyetä tarjoamaan lapselle kiinteitä ja pysyviä ihmissuhteita sekä jatkuvuutta ja turvaa elämään.

Lastensuojelulaki sisältää kolmentasoisia velvoitteita kunnille: ensinnäkin laissa osoitetaan rakenteellinen, yhteiskuntatasoinen tehtävä koko kunnalle; kunnalla on velvollisuus vaikuttaa lapsen kasvuoloihin siten, että ne edistäisivät tervettä ja turvallista lapsuutta ja toisaalta minimoisivat lapsen kehitystä uhkaavat riskitekijät. Toiseksi kunnalla on yhteisö- ja perhetasoinen tehtävä, mikä tarkoittaa lapsen kehityksen ja kasvattamisen tukemista erilaisin palveluin ja tukitoimin. Kolmanneksi kunnan tulee toteuttaa yksilö- ja perhekohtaisen lastensuojelulain tarkoittamia erityisiä tukitoimia, ja viime kädessä ottaa lapsen kasvatus ja kehitys yhteiskunnan vastuulle eli järjestää sijaishuolto. (Rousu 2007, 51.)

Lasta on tuettava ja hänen ongelmiinsa puututtava mahdollisimman varhain. Kaikissa lasten ja perheiden palveluissa työskentelevillä henkilöillä tulee olla riittävästi osaamista. Kunnan velvollisuutta ennaltaehkäisyyn, varhaiseen puuttumiseen ja lastensuojelun järjestämiseen on uudessa lastensuojelulaissa täsmennetty mm. siten, että kunnan (tai useamman kunnan yhdessä) on tehtävä lastensuojelun suunnitelma, jonka tulee liittyä kunnan toiminta- ja taloussuunnitteluun. Lastensuojelun suunnitelmassa on osoitettava lastensuojeluun käytettävissä olevat resurssit sekä ennaltaehkäisevän lastensuojelun että lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun osalta.

Rousun (2007, 76) mukaan monipuolinen tieto lastensuojelusta on edelleen vähäistä. Erityisen suuria puutteita on lastensuojelun asiakkaiden tuen ja palvelujen vaikutuksiin ja toiminnassa onnistumiseen liittyvän tiedon kerääntymisessä. Yksi keskeinen lastensuojelun tuloksellisuuden arvioinnin kehittämisen osa-alue näyttääkin olevan sellaisen tiedon tuottaminen, jonka pohjalta voidaan uskottavasti arvioida onnistumista.

Lapsikohtaisen kunnallisen lastensuojelun ydin on siis turvata lapsen terveys ja kehitys silloin, kun se on vaarantunut tai uhkaa vakavasti vaarantua. Näin ollen lastensuojelun tulee tietää lapsen terveyden ja kehittymisen tila asiakkuuden alkaessa ja se, miten ne muuttuvat lastensuojelun asiakkuuden aikana sekä missä kunnossa lapsi tai nuori on asiakkuuden päättyessä. Tämä on olennaisinta ydintietoa kun kunta arvioi, miten lastensuojelu on onnistunut tässä perustehtävässään – kyettiinkö näiden lasten terveydestä ja kehityksestä huolehtimaan? Katse täytyy kohdistaa siihen, miten lapsen tilanne tutkitaan asiakkuuden alussa ja miten sitä seurataan (ja dokumentoidaan) asiakkuuden kuluessa. Asiakassuhteissa syntyvää tietoa tulisi myös saada raportoiduksi päätöksentekijöille. (Emt., 53–54.)

Asiakasvaikuttavuuden puutteeksi Rousu (emt. 99) mainitsee sen, ettei asiakkaiden tarpeista ja odotuksista olla riittävästi selvillä. Asiakkaiden perustiedoista ja palvelujen käyttötiedoista (perherakenne, elämän olosuhteet, syyt asiakkuuden tarpeeseen, palvelujen ja tukitoimien käyttö ja arviointi) ei joko koota tietoja tai sitten kyseisiä tietoja ei hyödynnetä. Näin tietoa asiakkaan olosuhteissa tai palvelujen käytössä tapahtuneista muutoksista ei muodostu.

Tieto lastensuojelutyön tuloksista kunnissa on kuitenkin tärkeää monestakin syystä. Rousu (2007, 131–132) perustelee väitöskirjassaan tuloksellisuuden arvioinnin tarpeellisuutta seuraavasti: ensinnäkin lastensuojelussa ollaan tilivelvollisia erityisesti asiakkaille, jotta lapset ja heidän perheensä saisivat mahdollisimman tehokkaasti juuri sellaista apua, jota he tarvitsevat. Toiseksi lastensuojelun työntekijöiden ammatillinen kehitys tehostuu, kun he saavat systematisoitua tietoa toiminnan tuloksista ja siitä, mitkä tekijät erityisesti synnyttävät myönteisiä vaikutuksia. Kolmanneksi kunnan lastensuojelulla on tilivelvollisuus toiminnan tuloksellisuudesta rahoittajille ja päätöksentekijöille, jotta voimme luottaa julkisten palvelujen toimivan tavoitteidensa mukaisesti ja kansalaisten tarpeisiin vastaten.

POP-hanke pyrkii osaltaan hahmottamaan lastensuojelun vaikuttavuutta ja sen tuloksellisuuden aikaansaamista. Tavoitteena on muodostaa mittareita, joilla

tuloksellisuutta voidaan tutkia ja mahdollisesti myös arvioida lastensuojelun vaikuttavuutta.

3. Vaikuttava lastensuojelu

3.1 Vaikuttavan lastensuojelun määrittelyä

Vaikuttava lastensuojelu uuden lastensuojelulain soveltamisoppaan mukaan

Lastensuojelun kehittämissuunnitelman myötä uudistettiin lastensuojelulaki. Lain soveltamisoppaaseen (Taskinen 2007) sisältyy myös lyhyt määritelmä siitä, kuinka lastensuojeluprosessin vaikuttavuutta voidaan arvioida. Oppaassa lastensuojelun vaikuttavuutta kehoitetaan arvioimaan seuraavilla ulottuvuuksilla:

Ensimmäinen ulottuvuus on lapsen edun toteutuminen. Lastensuojelun tuloksellisuuden todellinen mittari ovat *lapsen tilanteessa tapahtuvat muutokset*. Kaikkien toimenpiteiden tulee olla lapsen edun mukaisia eli niiden tulee edistää hänen kehitystään. Lyhyen aikavälin onnistumiskriteereitä voivat olla esimerkiksi lapsen rauhoittuminen, oireiden lievittyminen ja kyky keskittyä koulunkäyntiin. Pidemmällä aikavälillä lastensuojelun tulisi varmistaa lapsen kasvaminen tasapainoiseksi ja vastuulliseksi aikuiseksi, joka kykenee läheisiin ihmissuhteisiin ja itsenäiseen elämään. Parhaimmillaan väliintulo katkaisee sukupolvien yli ulottuvan huono-osaisuuden kierteen niin, etteivät seuraavan sukupolven lapset enää tarvitse lastensuojelutoimenpiteitä.

Toinen ulottuvuus on *laillisuus*. Kaikissa toimenpiteissä tulee noudattaa lastensuojelulain ja muiden asiaankuuluvien lakien säännöksiä. Lasta, vanhempia ja muita asianosaisia tulee kuulla, heitä tulee informoida suunnitelmista ja päätöksistä, ja mahdollisuuksien mukaan toimenpiteiden tulisi tapahtua yhteisymmärryksessä. Asiakirjojen tulee täyttää niille asetetut vaatimukset, ja asianosaisilla on pääsääntöisesti oikeus tutustua niihin. Päätökset on tehtävä kirjallisesti, ja toimenpiteiden on tapahduttava lainmukaisissa aikarajoissa.

Kolmantena tarkasteltavana ulottuvuutena ovat asianosaisten *subjektiiviset kokemukset*. Kaikkein herkimpiä lastensuojelun vaikuttavuuden koetinkiviä ovat lapsen, vanhempien ja muiden kasvattajien sekä myös työntekijöiden tunteet. Lastensuojeluun sisältyy paljon jännitteitä, mikä tekee siitä poikkeuksellisen haastavaa työtä. Työntekijät joutuvat jakamaan asiakkaiden kokemuksia elämän kaoottisuudesta ja voimattomuudesta päälle kaatuvien vaikeuksien edessä. Aina ei ole mahdollista välttää ristiriitoja ja epätoivoa, jolloin työntekijöiden ammattitaito joutuu koetukselle. Lastensuojelussa vuorovaikutuksen laatu on erityisen keskeinen tekijä. Monelle lastensuojelun piirissä olevalle hyvän palvelun mitta on tunne siitä, että heihin suhtaudutaan vakavasti ja kunnioitavasti. Kokevatko lapsi ja hänen vanhempansa että heitä on kuunneltu, ymmärretty ja otettu huomioon toimenpiteitä valmisteltaessa ja täytäntöönpannassa?

Vaikeuksissa olevien perheiden kanssa työskentely on myös työntekijälle emotionaalisesti raskasta. Voidakseen auttaa lasta ja vanhempia ja selvittääkseen omia menettelytapojaan ja tunteitaan myös työntekijä tarvitsee tukea. Hänellä tulee olla tukea antava esimies, auttavia työtovereita ja yhteistyökumppaneita. Lastensuojelun moniammatillinen asiantuntijaryhmä on tarkoitettu nimenomaan sosiaalityöntekijän avuksi vaikeissa tilanteissa. Erittäin tarpeellinen on myös säännöllinen työnohjaus, jossa lastensuojelun työntekijä voi käydä läpi prosessien eri vaiheita.

Lastensuojelun laatu ja vaikuttavuus

Laillisuuden lisäksi lastensuojelulta tulee edellyttää mahdollisimman suurta laadukkuutta kaikissa osa-alueissaan. Laatu perustuu lain määräyksiin tai erikseen määriteltyihin asiakkaiden tarpeisiin. Laadulla tarkoitetaan palvelun tai toiminnan kykyä täyttää sille asetetut vaatimukset ja siihen kohdistuvat odotukset. Lastensuojeluorganisaation laadunhallinta rakentuu esimerkiksi asiakaskunnan odotusten ja tarpeiden tunnistamisen, riittävän resursoinnin (esim. riittävä ja osaava henkilöstö) sekä ydinprosessien kuvaamisen, dokumentoinnin ja arvioimisen perustalle. Toiminnalla tulee olla yhteinen perusta, joka kattaa visiot, perustehtävät ja laatutavoitteet. (Rousu & Holma 2004b, 8-10.)

Laatutyöllä tavoitellaan parempaa vaikuttavuutta ja tehokkuutta. Laadukas ja oikea-aikainen lastensuojelu edellyttää hyvin suunniteltuja ja tehokkaita prosesseja lastensuojelun sisällä sekä hyvin toimivaa yhteistyötä eri tahojen välillä. Laadukkaan lastensuojelun voi edellyttää olevan myös vaikuttavaa. Laatutyön menetelmänä on usein itsearviointi, ja laadunhallinta voikin olla lähellä arviointia.

Käsitteet eivät kuitenkaan ole samansisältöisiä. Rostila ja Mäntysaari (1997, 399) määrittelevät niiden eron seuraavasti: arvioinnin peruskysymyksenä on se, ettemme tiedä mikä mahdollisista toimintastrategioista on paras (emme siis tiedä kuinka toimia). Laadunhallinnassa taas ainakin periaatteessa tiedämme, miten tulisi toimia, mutta emme tiedä, missä määrin tavoitteeksi asetettu tapa käytännössä toteutuu.

Uuteen lastensuojelulakiin on kirjattu joitakin uusia lastensuojelun standardeja, esimerkiksi määräaika, jossa tulee päästä palvelutarpeen arviointiin. Suuria haasteita liittyy edelleen palveluprosessin sujuvuuteen ja lapsen koko palveluketjun toimivuuteen. Suuria laatuhaasteita Rousu ja Holma (emt., 22) näkevät paitsi itse lastensuojeluprosessin laadussa myös kunnan laajemman palvelurakenteen ja -järjestelmän laadussa.

Laadunhallinta on osa johtamistoimintaa, jonka toteuttamiseen osallistuvat organisaation kaikki jäsenet. Monessa laadunhallinnan toimintatavassa keskeinen lähtökohta on itsearviointi. Näin myös Suomessa, missä on käytetty Euroopan laatupalkinnon (EFQM) kriteeristöä. Laatupalkintokriteeristö rakentuu seuraaville erinomaisuuden tunnuspiirteille: tuloshakuisuus, asiakassuuntautuneisuus, johtajuus ja toiminnan päämäärätietoisuus, prosesseihin ja tosiasioihin perustuva johtaminen, henkilöstön kehittäminen ja osallistuminen, jatkuva oppiminen, parantaminen ja

innovatiivisuus, kumppanuuksien kehittäminen sekä yhteiskunnallinen vastuu. (Rousu & Holma 2004b, 26.)

Edufin Oy on tuottanut yhdessä Hyvinkään, Pälkäneen, Vantaan ja Varkauden kanssa Euroopan laatupalkintomallia (EFQM) kehyksenä käyttäen lastensuojelun arviointimenetelmän. Erinomainen lastensuojelu – materiaali on tarkoitettu käytettäväksi kunnan lastensuojelupalvelujen kokonaistilanteen arvioimisessa, ja se sisältää arviointikysymyksiä työyhteisön toimintaan ja sen tuloksiin liittyen.

Laatutyön tavoitteena tulee mallin mukaisesti olla hyvä – tai erinomainen - palvelu asiakkaalle, mikä tarkoittaa oikeaan aikaan, parhailla tiedossa olevilla menetelmillä toteutettua lapsen ja perheen tarpeisiin vastaamista. Laatutyö antaa mahdollisuuden arvioida, mitkä tavoitteet lastensuojelutyölle asetetaan ja miten niiden toteutuminen varmistetaan. (Erinomainen lastensuojelu, 6.) Materiaali sisältää lastensuojeluun sovelletut kysymyspatteristot laatupalkintomalliin kuuluvista osa-alueista.

Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi BSC:n avulla

Tasapainoisen onnistumisen johtamisesta puhuttaessa tarkoitetaan organisaation kokonaisvaltaista toiminnan ohjaus- ja johtamissuuntaa, joka on kehittynyt *balanced scorecard* eli BSC-tulosmittaristona tunnetuksi johtamisjärjestelmäksi (Kaplan & Norton 1996). BSC:n kehittäjät arvioivat yrityksissä tarvittavan aiempaa monipuolisempia tunnuslukuja mm. henkilöstövoimavaroista. BSC-perustainen johtamisjärjestelmä on levinnyt myös julkisella sektorilla. Sovelluksissa organisaation toiminnan tuloksellisuutta arvioidaan moniulotteisesti asiakkaan, henkilöstön, prosessien ja vaikuttavuuden näkökulmista.

Ismo Lumijärvi (1999) on soveltanut mallia suomalaiseen kunnallisten palvelujen kenttään, jolloin mittariston näkökulmina ovat henkilöstön aikaansaannoskyky, prosessinäkökulma, asiakasnäkökulma ja vaikuttavuus. Julkishallinnon tuloksellisuuden arvioinneissa on käytetty aineksia tasapainotetusta mittaristosta mm. Kuopion seudun lastensuojelun strategiatyössä Osaatko-Kartuke – hankkeessa (Niiranen & Kuusela 2004, Kuusela 2005), sekä ainakin Tampereen ja Vantaan kaupungeissa.

Pekka Kuusela (emt., 67) BSC-malli edellyttää henkilöstön mahdollisimman laajaa mukanaoloa, jotta mittarit ovat sisällöltään järkeviä ja kytkeytyvät työntekijöiden päivittäiseen arkityöhön. Prosessia ei suositella tehtäväksi täysin avoimessa projektiluontoisessa ympäristössä, jossa mallin käytöllä ei ole rakenteellisesti tukena riittävän pysyvää ja vakaata organisaatiota. Vaikka tasapainotetun mittariston toteutuksessa korostetaan koko henkilöstön mukanaoloa, henkilöstön ja johdon välistä jatkuvaa dialogia ja aktiivista vuorovaikutusta, on BSC:ssä kyse strategisen johtamisen tarkoitukseen kehitetystä työkalusta.

Väitöskirjassaan Sirkka Rousu (2007, 163) toteaa, että BSC:n kehittelytyö kunnissa on sivunnut myös lastensuojelua, mutta julkaistuja raportteja näistä ei juuri ole. Pekka Kuuselan Kuopion seudun lastensuojelua käsittelevässä tutkimuksessakin

lastensuojelua tarkastellaan asiakastyön tasolla eikä organisaatiotasolla lastensuojelun tuloksellisuutta kuvaavia malleja ole syntynyt.

Kartuke-hankkeessa kehittämisen kohteena oli myös lastensuojelutyön tuloksellisuuden jäsentäminen. Tutkimuksen mukaan lastensuojelun onnistuminen on asiakkaan tyytyväisyyttä, asiakkaan tilanteen kohentumista ja vaikutusten aikaansaamista henkilöstön yhteisin, osaavin ja moniammatillisin voimavaroin. Onnistuminen on asiakastyön lopputulos. Asiakastyön tuloksellisuutta edistävät tekijät liittyvät henkilöstön osaamiseen ja yhteistyön toimivuuteen muiden toimijoiden ja asiakkaiden kanssa sekä resursseihin järjestää lapsen ja perheen tarpeiden mukaista tukipalvelua. Asiakastyön tuloksellisuutta estävinä tekijöinä mainitaan kiire, henkilöstöresurssit ja työmäärä, työntekijöiden vaihtuvuus, resurssien puute erityisen tuen järjestämiseen ja yhteisen näkemyksen puute. (Rousu 2007, 163–164.)

Lastensuojelutyön tuloksellisuutta heikentävät Kuuselan ja Laulaisen mukaan mm. kiire, suuret asiakasmäärät ja asiakkaiden vaikeutuvat elämäntilanteet, resurssien puute, työntekijöiden suuri vaihtuvuus ja tätä kautta lastensuojelutyön osaamisen riittämättömyys. Valtaosa näistä estävistä tekijöistä liittyy lastensuojelun perustoimintaedellytysten puutteisiin. (Kuusela 2005, 83–87, 91–92; Laulainen 2005, 45–46.)

Tasapainotetun tuloksellisuuden arviointimittariston avulla siis pyritään kokonaisarviointiin neljän näkökulman kautta, jotka yhdessä muodostavat organisaation tuloksellisuuden. Taloudellisen näkökulman lisäksi asiakasnäkökulma on vahvasti mukana, samoin innovatiivisuutta ja oppimista korostava näkökulma ja prosessinäkökulmasta arvioitu tehokkuus ja toimivuus.

Toimivassa ja tuloksellisessa palvelujärjestelmässä arvioinnin kohteena ovat siis asiakasvaikuttavuuden ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden lisäksi myös työprosessien sujuvuus, henkilöstön osaaminen ja jaksaminen sekä palvelujen laatu. Vaikka lastensuojelutyössä on erityispiirteitä moniin muihin julkisiin palveluihin verrattuna, se ei voi irrottautua palvelujen taloudellisuuttakaan koskevista vaateista.

Ismo Lumijärvi on luonnostellut BSC-viitekehikseen perustuvan esimerkin lastensuojelun tuloksellisuusketjeksi (Rousu ja Holma 2004, 35; Rousu 2007, 156). Lastensuojelun tuloksellisuuden katsotaan ketjussa lähtevän henkilöstön aikaansaannoskyvystä; osaavan henkilöstön vastaamasta asiakasprosessista syntyy laadukas lastensuojelutyö. Tästä syntyy riittävä ja vaikuttava palvelu:

Kuvio 1. Lastensuojelun tuloksellisuusketju (Lumijärvi 1999)

Lastensuojelutyön vaikuttavuus ja riittävyys:

- hoidettavien, omaisten ja hoitohenkilöstön käsitykset hoidon onnistuneisuudesta (tuen saanti, elämäntilanteiden selkiytyminen, häiriötilanteiden korjautuminen, sopeutumisongelmien vähentyminen, itsekontrollin kehittyminen, lapsen kasvuympäristön turvallisuus)
- hoidettavien tilassa ja käyttäytymisessä ilmenevät myönteiset muutokset
- hoitoon jonottavien määrä

Lastensuojelutyön laatu:

- hoitohenkilöstön helppo tavoitettavuus ja tuen saatavuus
- toimivat hoitotilanteet ja tiedonkulku
- hoidon asiantuntevuus ja luotettavuus
- hoitosuhteen psykososiaalinen toimivuus
- yhteistyön toimivuus

Lastensuojelutyön prosessuaalinen sujuvuus ja taloudellisuus

- hoidon suunnitelmallisuus ja aikataulutus
- hoitajaksokohtaisten käyttökustannusten kohtuullisuus
- hoitaja/hoidettavasuhteen optimaalisuus suhteessa tapausten hoitoisuuteen
- tapausten lkm hoitoisuuksittain/hoitokustannukset vuodessa
- laitospaikkojen käytön aste

Henkilöstön aikaansaannoskyky

- riittävä henkilöstömäärä
- osaaminen ja koulutus
- innovatiivisuus
- työmotivaatio ja työtyytyväisyys
- hallittava kuormitus ja työkyky
- henkilösuhteiden toimivuus

Organisaation ohjaus- ja johtamisjärjestelmän tueksi on siis monissa organisaatioissa otettu käyttöön kokonaisvaltainen BSC:n ajattelun mukainen arviointijärjestelmä, joka kokoaa tiedot eri organisaation tasoilta ja erilaisista näkökulmista. Lastensuojelun näkökulmasta BSC-prosessissa on Rousun ja Holman (2004, 52) mukaan olennaista se, kuinka koko organisaation arvot ja strategiat konkretisoituvat lastensuojelutehtävässä. On määriteltävä se, *mitä lastensuojelussa tulee tapahtua, jotta strategiset tavoitteet saavutetaan*. Lisäksi täytyy eritellä lastensuojelun keskeiset tavoiteltavat asiat asiakas-, prosessi-, resurssi-, henkilöstö- ja vaikuttavuusnäkökulmista. Tämän jälkeen luodaan lastensuojelua tasapainoisesti eri näkökulmista arvioiva mittari.

Lastensuojelupalvelujen onnistumisen arviointi

Sirkka Rousu ja Tupu Holma (2004a) lähestyvät lastensuojelun arviointia *onnistumisen* käsitteen kautta. He kirjoittavat tuloksellisuusvelvollisuudesta asiakkaille: lapset, nuoret ja perheet ansaitsevat saada mahdollisimman tehokasta ja juuri sellaista apua, jota he tarvitsevat. Onnistumista arvioimalla seurataan tämän tavoitteen toteutumista. (Rousu & Holma 2004a, 9.)

Julkaisussa tarkastellaan onnistumisen arviointia erityisesti organisaation toiminnan ohjauksen ja johtamisen näkökulmasta. Kunnan lastensuojelulla on kahtalainen tehtävä; lasten kasvuoloja kehittävä tehtävä ja lapsi- ja perhekohtainen tukemisen ja auttamisen tehtävä. Kuntaorganisaatiossa on siis arvioitava onnistumista kummankin tehtävän toteuttamisessa. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelutyön lisäksi on arvioitava esimerkiksi sitä, miten eri toimialoilla on kokonaisuutena onnistuttu kasvuolojen edistämässä ja palvelujen käytännön toteuttamisessa. Tässä kokonaisuonnistumisen arvioinnissa tarvitaan asiakastyöstä tuotettua tietoa kaikilta niiltä toimialoilta, jotka ovat tuottamassa lastensuojelun ehkäiseviä tai kuntouttavia toimia (koulut, nuorisotoimi, neuvolat, päivähoito, sosiaalityö). (Rousu & Holma 2004a, 17.)

Rousun ja Holman (2004a, 37) mukaan lastensuojelun asiakaslapsi tarvitsee kiintymystä, turvallisuutta, jatkuvuutta ja ennustettavuutta elämäänsä ja arkeensa sekä hänen erityistarpeidensa mukaisia yksilöllisiä tukitoimia. Lastensuojelupalvelujen arvioinnilla tulisikin tuottaa tietoa siitä, miten näihin tarpeisiin on pystytty käytännön lastensuojelutyössä vastaamaan. Lastensuojeluprosessia tulee myös arvioida sen suhteen, miten prosessi toimii ja kuinka sen kriittisissä kohdissa (sosiaalityön osaaminen, asiakassuhteen vuorovaikutuksen ja yhteistyön laatu) onnistuttiin; sekä myös prosessin panoksia, joita ovat lapsen asiasta vastaavien työntekijöiden riittävä määrä ja osaaminen, asiakkaiden omat panokset sekä yhteisölliset panokset (muut lähiympäristön aikuiset sekä yhteisöllinen turvallisuus).

Rousu ja Holma (emt. 39) nimeävät kuusi kriteeriä, jotka määrittävät lastensuojelun onnistumista:

- 1) Saatavuus. Lastensuojelupalvelujen tulee olla saatavilla varhaisessa vaiheessa, ja niiden piiriin pääsyn kynnyksen tulee olla matala. palvelujen tulee olla saatavissa oikea-aikaisesti ja varmasti sekä riittävän pitkäkestoisesti (jatkuvuus, pitkäjänteisyys).
- 2) Riittävyys. Palvelutarjonnan tulee olla riittävän monipuolista, jotta lastensuojelun eri osapuolia voidaan tukea heidän kohtaamissaan erilaisissa ongelmatilanteissa.
- 3) Kohdentuvuus. Palvelun sisältö on räätälöitävä lapsen tarpeiden ja hoitotavoitteiden mukaisesti. Lisäksi tulee huomioida vanhempien ja muiden osallisten yksilölliset tarpeet.
- 4) Sujuvuus ja kokonaistoimivuus. Lastensuojeluprosessin laatua tulee arvioida myös sen teknisen ja toiminnallisen sujuvuuden perusteella.
- 5) Laatu. Erityisesti vuorovaikutuksen ja yhteistyön laatu on tärkeää, lapsilähtöisen lastensuojelutyön tulee tapahtua lapsen kokemuksista, tarpeista ja toiveita kuunnellen.
- 6) Vaikuttavuus. Lastensuojelu on tilivastuussa lapselle, on tarkasteltava hoito- ja tukimenetelmien kykyä aikaansaada positiivisia muutoksia lasten elämässä.

Lastensuojelun tuloksellisuuden seuraaminen on kirjoittajien mielestä tärkeää kolmesta syystä; velvollisuus asiakkaita (lapsia, nuoria ja heidän perheitään) kohtaan, tilivelvollisuus rahoittajia (veronmaksajia) kohtaan sekä kolmanneksi työntekijän ammatillisen kehittymisen takia. Lastensuojelutyön vaikutuksiksi he määrittelevät ihmisten elämäntilanteissa ja olosuhteissa sekä toimintakyvyssä tapahtuvat muutokset. Vaikuttavuus näkyy kahdella tasolla; lapsen elämäntilanteen kohenemisena (asiakasvaikuttavuus) sekä kunnan lapsiväestön sosiaalisten ja kasvatuksellisten olosuhteisen turvallisuutena (yhteiskunnallinen, väestöä koskeva vaikuttavuus). (Emt. 16–17.) Myös Rousun ja Holman mukaan tulee siis tarkastella sekä asiakaspinnassa tapahtuvia vaikutuksia että niitä keinoja, joilla vaikuttavuuteen pyritään. Kyse on **resurssien ohjaamisesta siten, että asiakasvaikuttavuus on mahdollista.**

Pohjois-Savon lastensuojelun kehittämissyksikkö on myös pohtinut lastensuojelutyön vaikuttavuutta edellä mainittua Rousun ja Holman kirjoittamaa Lastensuojelupalvelujen onnistumisen arviointi – julkaisua pohjana käyttäen. Kehittämissyksikkö on työstänyt Lastensuojelutyön kehittäminen Pohjois-Savossa 2006–2007 –hankkeensa ohjaavaksi viitekehyykseksi mallin, joka kuvaa toimivan ja tuloksellisen lastensuojelutyön ulottuvuudet seuraavasti:

1) Asiakasvaikuttavuus

- hoidon jatkuvuus ja pysyvyys
- työn vaikutusten seuranta lapsen hyvinvoinnin kannalta
- rakentavat ihmissuhteet ja vuorovaikutus, erityisesti vanhemmuus
- räätälöity tuki ja palvelut

2) Yhteiskunnallinen vaikuttavuus

- varhaiset tuen muodot riittäviä
- palvelujen ja tuen oikea-aikaisuus
- ylisukupolvisten asiakkuuksien katkaisu
- palvelujen tuottaminen taloudellisesti

3) Palveluprosessien toimivuus ja sujuvuus

- työntekijällä aikaa tehdä työnsä
- kuvatut, ohjatut ja johdetut asiakaslähtöiset prosessit, joiden omistajuus tiedossa
- tuetut työprosessit: tietohallinto, dokumentaatiokäytännöt, johtaminen, työparit, tiimit, konsultaatio
- asiakkaan osallisuus ja palautteet
- itsearviointi, ulkopuolinen arviointi
- muut laadunhallinnan välineet

4) Työn vaatima osaaminen

- peruskoulutus ja täydennyskoulutus kunnossa
- lastensuojelun työmenetelmät hallitaan ja ne ovat käytössä
- yhteistyön erilaiset voimavarat tunnetaan ja ne ovat käytössä, esim. moniasiantuntijuus, verkostotyön menetelmät
- kehittävä ja tutkiva työote

3.2 Yhteenvetoa

Läpikäyvinä periaatteina vaikuttavassa lastensuojelussa ovat *laadukkuus* ja *laillisuus*. Lain säännöksiä tulee noudattaa, ja kaikkien toimenpiteiden tulee olla lapsen edun mukaisia. Lain velvoitteet täyttävän prosessin tulee lisäksi olla kaikilta osa-alueiltaan mahdollisimman laadukas, jotta se edistää lapsen kehitystä sekä koko hänen perheensä hyvinvointia. Tuloksellisuudesta kertovat asiakkaissa ilmenevät positiiviset muutokset.

Kaikissa edellä esitellyissä vaikuttavuuden määrittelyissä huomioidaan lastensuojelun toteutuksesta vastaava henkilöstö. Rousun (2004a, 37) mukaan tämä osa-alue, tarkemmin lapsen asiasta vastaavien työntekijöiden panos, on kriittinen menestystekijä lastensuojelussa. Henkilökuntaan liittyvistä vaikuttavuustekijöistä edellä mainitaan esimerkiksi riittävä henkilöstömäärä, korkea koulutus- ja osaamistaso, työmotivaatio ja työtyytyväisyys, johtamisen rakenteet, hallittava kuormitus ja työkyky sekä henkilöstösuhteiden ja moniammatillisen yhteistyön toimivuus.

Henkilöstön panos (tai sen *aikaansaannoskyky*) vaikuttaa siihen, kuinka lastensuojeluprosessia viedään eteenpäin. Sen lisäksi, että ammattitaitoinen sosiaalityöntekijä vastaa prosessin sujuvasta etenemisestä, tulee hänellä olla tosiasiallisesti käytettävissään monipuolinen ja toimiva palveluvalikoima. Suorituskykyisen lastensuojeluprosessin tavoiteltavia ominaisuuksia ovat **riittävyys, saatavuus ja kohdentuvuus**. Palvelu ja hoitokeinot on aikataulutettava lapsen kannalta tarkoituksenmukaisesti, palvelun on oltava suunnitelmallista ja jatkuvaa (myös asiakas-työntekijä -suhteiden osalta). Prosessilta edellytetään myös taloudellisuutta eli sitä, että niukat resurssit ovat mahdollisimman tehokkaassa käytössä.

Uudistunut lastensuojelulaki on osaltaan laajentanut lastensuojelun tarkastelua; lastensuojelua ei toteuteta ainoastaan sosiaalityön piirissä. Lasten hyvinvointiin vaikuttavat monet muutkin toimijat, tärkeimpinä **neuvola, päivähoito, koulu, sairaanhoito ja nuorisotyö**. Näiden tahojen resursoinnilla ja toimivuudella on myös suuri merkitys lastensuojelun onnistumisen mahdollisuuksille. Yhteistyön tulee olla sujuvaa, ja lastensuojelun palveluja tulee voida täydentää tarvittavilla tukipalveluilla.

Lastensuojelun tuloksellisuuden tai vaikuttavuuden todellinen mittari ovat lapsen tilanteessa tapahtuvat muutokset. Tämä on myös se taso, jolla tieto lastensuojelun vaikuttavuudesta syntyy – jos emme saa tietoa asiakasmuutoksista, ei tietoa synny muillakaan toiminnan tasoilla. Siksi tulisiikin tuottaa **konkreettista, systemaattista ja luotettavaa seurantatietoa asiakkaiden hyvinvoinnin muutoksista**.

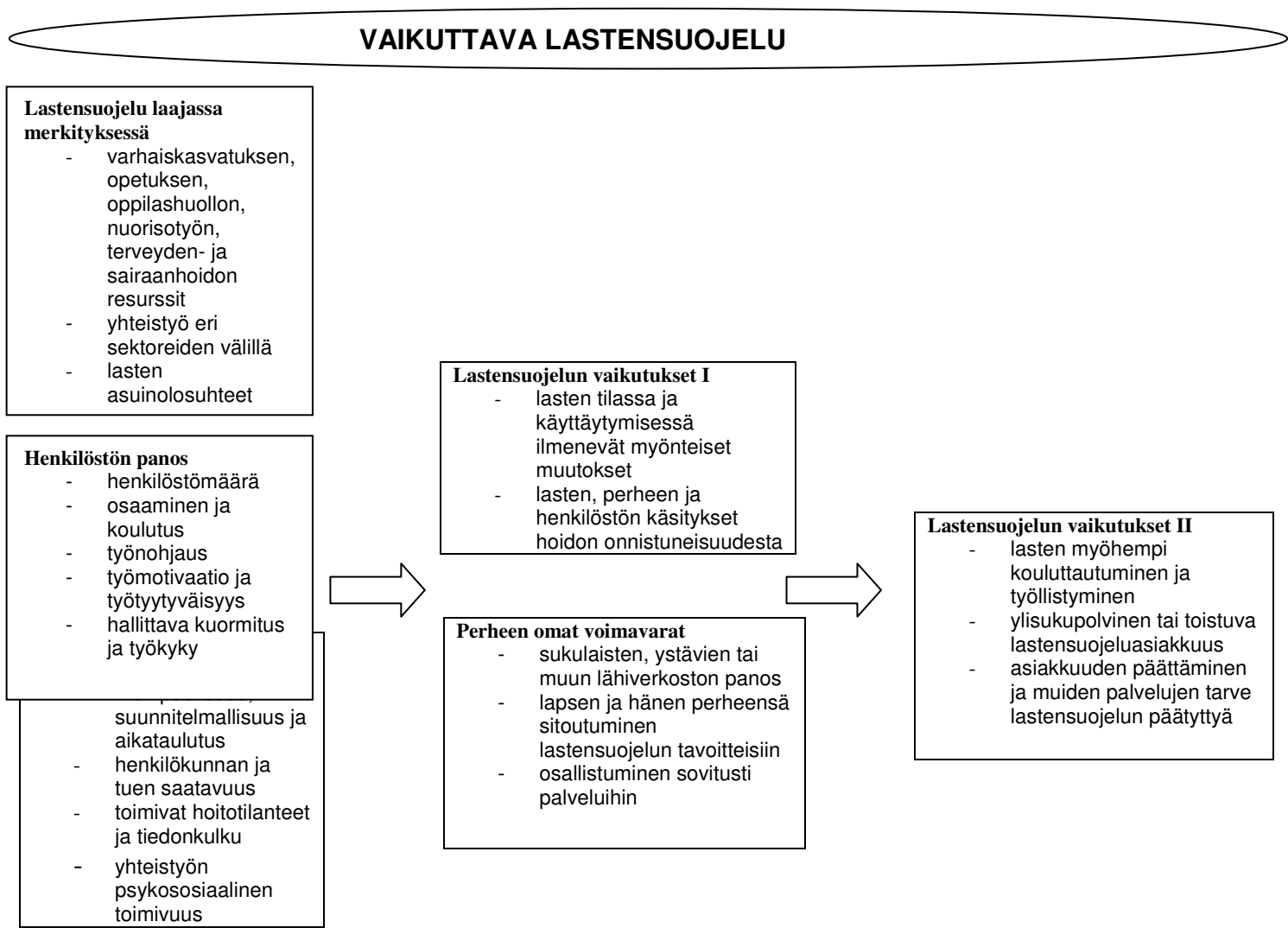
Asiakkaan hyvinvoinnissa tai elämäntilanteessa tapahtuva muutos voi syntyä siten, että työntekijä edesauttaa asiakkaan omia, juuri siinä tilanteessa olennaisten voimavarojen käyttöönottoa. (Paasio 2003, 41–43.) Lastensuojelulla pyritään siis aikaansaamaan positiivisia muutoksia lapsessa ja hänen perheessään. Etenkin pienten lasten kohdalla näihin muutoksiin pyritään auttamalla vanhempia, esimerkiksi

lapsen perushoivaan voidaan vaikuttaa hänen vanhempiensa päihdekuntoutuksen kautta. Asiakasvaikutuksista mainitaan edellä positiiviset muutokset lapsen ja perheen tilanteessa, esimerkiksi koulupoissaolojen, rikosten, kastelun ym. oireiden väheneminen, itsekontrollin kehittyminen. Myös asiakkaiden subjektiiviset kokemukset tulee huomioida, koska vuorovaikutuksen laatu, kuulluksi tulemisen kokemus ja luottamus ovat tärkeitä tekijöitä lastensuojeluprosessissa.

Lastensuojelun vaikutuksia esiintyy myös yhteiskunnallisella tai väestötasolla. Niin Sirpa Taskinen kuin Sirkka Rousukin mainitsevat lastensuojelun tuloksellisuuden yhdeksi mittariksi ylisukupolvisten lastensuojeluasiakkuuksien vähenemisen. Tällöin lastensuojelua arvioitaisiin sillä perusteella, kykeneekö lastensuojelun asiakaslapsi itse olemaan turvallinen vanhempi omalle lapselleen. Väestötason vaikutuksia voidaan tarkastella myös seuraamalla sitä, mitä asiakkaille tapahtuu heidän myöhemmässä elämässään, kuinka he kouluttautuvat tai työllistyvät ja millaisia palveluja he tarvitsevat lastensuojeluasiakkuuden päättyessä.

Edellä esiteltyjä tarkasteluja hyväksi käyttäen olemme muodostaneet jäsenyyksen vaikuttavan lastensuojelun osa-alueista. Sen pohjana on käytetty erityisesti Ismo Lumijärven tuloksellisuusketjua sitä kuitenkin laajentaen ja muokaten. Tarkasteluun on otettu myös lastensuojelun laajempi näkökulma sekä huomioitu lastensuojelun yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Prosessiin liittyvät tekijät - laatu, sujuvuus ja taloudellisuus- on yhdistetty yhdeksi panostekijäksi.

Kuvio 2. Vaikuttavan lastensuojelun jäsenyyden

4. Aineistosta

4.1 Aineiston arviointi

Hankkeessa päätettiin kerätä aineistoksi onnistuneita lastensuojelutapauksia. ”Onnistumista” ei kuitenkaan etukäteen määritelty, eikä asiakastapausten valinnalle asetettu muitakaan rajoituksia niiden erityispiirteiden suhteen (käytetyt palvelut, lasten ikä, perheen ongelmien luonne tai laajuus). Sosiaalityöntekijät saivat itse valita asiakkaidensa joukosta sellaisia, joissa katsoivat lastensuojelun onnistuneen. Hieman yllättävää oli, ettei tapauksiin tutustuessa heti ollut selvää, miksi tapaus oli katsottu onnistuneeksi. Esimerkiksi vain yhdessä tapauksessa lastensuojeluasiakkuus oli päätetty.

Myös Aino Ritala-Koskinen (2003) on tutkinut ”onnistuneita” lastensuojelutapauksia, ja pitää käsitteen ongelmallisuuden yhtenä syynä sitä, että asiakkaan elämäntilanteen nimeäminen onnistuneeksi tai epäonnistuneeksi on sosiaalialan ammatillisen työn eettisten periaatteiden vastaista. Ihmisarvon kunnioitus on työn perusta elämässä menestymisestä huolimatta. Päämääränä ei olekaan arvioida perheiden elämäntilanteita, vaan lastensuojelun menetelmien kykyä aiheuttaa positiivisia muutoksia perheiden elämässä siten, että lasten kehitys ja hyvinvointi voidaan turvata vakaammassa ympäristössä.

Onnistumisesta aineiston tapauksissa kertoi mm. se, ettei huostaanottoa ollut tarvinnut tehdä, vaan perhe selviytyi intensiivisen perhetyön turvin. Yhdessä tapauksessa huostaanotto oli voitu purkaa. Muissa tapauksissa tukimuotoja oli voitu vähentää lasten ja perheiden elämäntilanteiden kohennuttua. Tosin joskus niitä oli jouduttu uudelleen lisäämään, kun perhe ei selviytynyt omillaan. Aineistot myös kertovat pienestä jaksosta asiakasperheiden elämässä, eikä ”lopullista lopputulosta” ole nähtävissä. Emme tiedä, mikä tilanne perheissä on tällä hetkellä.

”Onnistuneita lastensuojelutapauksia” paremmin aineistoa kuvaisi ilmaus ”lastensuojelutapaukset, joissa on onnistumisia”. Niissä on käytetty tukitoimia, jotka ovat aiheuttaneet positiivisia muutoksia lasten ja perheiden tilanteessa. Sitä, kuinka heidän elämässään lopulta käy tai voidaanko lastensuojelun tukea pysyvästi lopettaa, emme tiedä. Emme myöskään voi ennustaa, kykenevätkö aineiston lapset aikuisina toimimaan turvallisina vanhempina omille lapsilleen, mitä pidetään yhtenä onnistumisen kriteerinä. Aineistossa on lisäksi yksi tapaus, josta onnistumisia on vaikea löytää. Kyseinen Tiinan tapaus esitellään viimeisenä, ja sitä voi tarkastella muiden, positiivisempien tarinoiden valossa.

Sosiaalityöntekijät toimittivat valitsemiensa tapausten asiakirjat. Sosiaalityön merkintöjen lisäksi joistakin tapauksista toimitettiin myös perhetyön, turvakodin ja sairaanhoidon kirjaukset. Asiakkaat kutsuttiin haastatteluun (kahta heistä ei tavoitettu), ja he saivat valita haastatteluun mukaan myös työntekijän. Haastattelun rungon muodosti asiakirjojen pohjalta tehty prosessikuvaus. Haastattelut etenivät melko strukturoidusti haastattelijan kuljettaessa keskustelua eteenpäin asiakirja-aineiston pohjalta. Siten aineistosta ei voi tehdä kovin pitkälle meneviä päätelmiä siitä, kuinka

asiakkaat subjektiivisesti ovat kokeneet lastensuojeluasiakkuuden ja prosessin kulun. Asiakas itse ei esimerkiksi välttämättä näe eri tukimuotojen yhteenkuuluvuutta tai merkitystä samalla tavoin kuin viranomaisen tai asiantuntija. Haastattelun pohjana on kuitenkin asiantuntijoiden muodostama näkemys prosessista, jota asiakas kommentoi. Erityisesti oltiin kiinnostuneita siitä, mikä osa prosessia oli asiakkaan mielestä hyvää ja myönteistä muutosta edistävää, mikä taas huonoa.

Tapausselvityksiin saadut tiedot vaihtelivat suuresti. Useissa tapauksissa lapsi on esimerkiksi ollut myös perheneuvolan pitkäkestoinen asiakas, mutta mitään tietoja tästä hoitosuhteesta ei ole käytettävissä (ei edes alkamis- ja päättymisajankohtaa). Tällöin ei ole mahdollista pätevästi erottaa positiivisen tai negatiivisen vaikutuksen aiheuttajaa, käytöksen paraneminen on voinut johtua uudesta lääkityksestä tai perheen laadukkaammasta arjesta tai – varsin todennäköisesti - näistä molemmista. Yhdestä tapauksesta on toimitettu vain viranhaltijapäätökset (jotka koskevat toimeentulotukea), toisesta taas sekä perhetyön, päihdehuollon että sairaanhoidon kirjaukset.

Sosiaalityöntekijöiden poimimista kahdeksasta asiakkaasta kuusi osallistui haastatteluun. Haastatteluissa oli läsnä useimmiten perheen äiti. Haastateltavien mukaansa valitsema työntekijä oli useimmiten perhetyöntekijä. Asiakashaastattelut kestivät n. 1-1,5 tuntia ja litteroitua tekstiä niistä kertyi 1,5-6 sivua tapausta kohden. Haastatteluaineisto on tekstimäärältään siis melko pieni, ja tapaukset poikkeavat lisäksi toisistaan hyvin paljon. Iältään aineiston lapsiasiakkaat ovat 0-18 – vuotiaita, ja heidän käyttämänsä palvelukirjo kattaa toimenpiteet harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntämisestä aina huostaanottoon. Siten niistä on vaikea löytää tekijöitä, joiden voitaisiin katsoa ”aina” tai ”useimmiten” johtavan onnistumiseen, eikä myöskään ole syytä väittää joitakin toimenpiteitä tehottomiksi siksi, ettei yksi aineiston perheistä tarkasteluhetkellä kyseisestä toimenpiteestä hyötynyt. Tapauksia käsitelläänkin tässä esimerkinomaisesti, ja niistä löytyviä vaikuttavuustekijöitä verrataan aiempaan tutkimukseen sekä pohditaan aineiston sopivuutta edellä luonnosteltuun vaikuttavan lastensuojelun jäsenyykseen.

Aineiston erittely ja analysointi toimivat tukena lastensuojelupalvelujen vaikuttavuustekijöiden määrittämiselle, ja niistä muodostettaville indikaattoreille. Tämä aineisto on siis koottu ja käsitelty hankkeen tarkoituksiin.

4.2 Tapausten kuvaukset

4.2.1 Samu, Hanne, Pete ja Toni

Esittelen ensin Samun, Hannen, Peten ja Tonin tapausseilytykset. He ovat olleet lastensuojeluasiakkaina nuoruusvaiheessa, asiakkuudet ovat alkaneet heidän ollessaan 10–16 -vuotiaita. Samu on käyttänyt runsaasti sairaanhoidon palveluja, mutta niitä koskevia tietoja ei ollut tämän hankkeen käytettävissä. Samu oli haastattelussa yhdessä perhetyöntekijän ja äitinsä kanssa.

Myös Hannen osalta asiakirjat antavat puutteellisen kuvan hänen tilanteestaan. Hänen asiakirja-aineistonsa koostui muutamasta toimeentulotukipäätöksestä, sekä lastenkodin työntekijän kirjaamasta tilannekuvauksesta työntekijän vaihtuessa. Hanne oli haastateltavana yhdessä tukihenkilönsä kanssa.

Peten ja Tonin asiakirja-aineistot olivat kokonaiskuvan muodostamisen suhteen kattavampia. Heidän äitinsä osallistuivat haastatteluihin yhdessä sosiaalityöntekijöiden kanssa. Toni on tarvinnut runsaammin erilaisia lastensuojelupalveluja, ja hänen tilanteessaan on tapahtunut sekä merkittävää kohentumista että uudelleen heikkenemistä. Kuvaan hänen asiakkuuttaan hieman tarkemmin. Kuvauksista on lihavoitu asiakirjoihin kirjatut merkinnät lastensuojelun vaikutuksista, niistä positiivisista muutoksista, joita asiakkaissa prosessin aikana havaitaan.

Samu

Samu on tullut lastensuojelun asiakkaaksi ollessaan 14 –vuotias. Samun perheeseen kuuluu isä, äiti ja kolme sisarta (kaksi isosisko ja pikkusisko). Lastensuojeluilmoitus tehtiin sairaalasta, jonka psykiatrisella nuoriso-osastolla Samu oli ollut hoidettavana muutamia kuukausia. Kotiutuksen yhteydessä sairaalasta toivottiin perheelle lastensuojelun tukitoimia.

Samun hoitosuhteista, niiden kestoista ja pohjana olevista diagnooseista, emme saaneet tietoja. Lastensuojeluasiakkuus alkoi psykiatrisen hoitjakson päättymisvaiheessa. Samu oli siis edeltävästi käyttänyt runsaasti perheneuvolan ja nuorisopsykiatrian avo- ja laitospalveluja, ja oli edelleen terapia- ja kuntoutusasiakkaana lastensuojelun alkaessa.

Samun äiti on hakenut ensimmäisen kerran apua perheneuvolasta jo Samun ollessa 5-vuotias. Tuolloin he eivät olleet päässeet asiakkaaksi, koska Samun isä ei halunnut tulla mukaan. Ala-asteella Samulle tehtiin psykologisia tutkimuksia, ja perheneuvolaan päästiin Samun ollessa 12, koska tuolloin isän osallistumista ei edellytetty. Koulukuraattori oli hoitanut asiaa koulusta käsin. Samulla on ollut kastelua, tuhrimista, eristäytymistä sekä oppimisvaikeuksia. Lisäksi hän kärsii syömisongelmista ja on todella laiha. Nuorisoklinikan asiakkaaksi Samu tuli 13-vuotiaana, myöhemmin seurasi myös edellä mainittu tutkimusjakso. Kotiutumisen jälkeen Samun jatkohoitona on neuropsykologinen kuntoutus. Käytössä on myös mielialälääke ja lääkitys kasteluun.

Tuhriminen on jäänyt pois. Kotiutumisen yhteydessä helmikuussa tehdään myös kotikäynti.

Samun äiti on masentunut ja käy terapiassa. Myös isä on sairastellut. Perheessä on taloudellisesti vaikeaa, eikä isä halua osallistua lastenhoitoon liittyviin kustannuksiin. Ainoa peseytymismahdollisuus on pihasauna, jota ei lämmitetä. Kotikäynnin jälkeen perhetyö alkaa etsiä Samulle harrastuksia ja Samun pikkusiskolle hankitaan päivähoitopaikka lastensuojeluperustein.

*Samu innostuu hänelle ehdotetusta sukelluskurssista, joka maksetaan lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Hän pärjää kurssilla hyvin, ja Samussa tapahtuu muutosta parempaan kurssin alkamisen jälkeen: **Samu juttelee enemmän ja hymyilee**, erityisnuorisotyöntekijä kertoo Samun olevan kurssilaisista positiivisin. Äiti kokee Samun itsetunnon kohonneen talven ja kevään aikana. **Samu on kysellyt myös kesätyöpaikkaa**. Äiti ja kouluterveydenhoitaja kertovat Samun **saaneen ruokahalun takaisin**, painokin on noussut. **Samu urheilee ja hoitaa kurssin ja terapiat itsenäisesti**. **Kastelu on enää harvinaista**. Samu haluaa aloittaa myös kuntosaliharrastuksen.*

Elokuun lopussa todetaan, että Samu ei enää kastele eikä tarvitse lääkitystä. Hän harrastaa edelleen sukellusta ja muuta urheilua. Neuropsykologin näkemyksen mukaan kuntoutuksen voisi pian lopettaa.

Samulla on ollut paljon ongelmia ennen lastensuojeluasiakkuutta. Huomio kiinnittyy siihen, ettei perhe ole päässyt perheneuvolan asiakkaaksi isän vastahakoisuuden takia. Perhe on siis kokenut tarvitsevansa apua, mutta sen saaminen on evätty tällä melko muodollisella perusteella. Myöhemmin Samulla on jo hyvin vakavia ongelmia. Emme tiedä, mikä tilanne on ollut Samun ollessa viisivuotias, mutta avunpyyntöön vastaamattomuus nousi esille vielä nyt 10 vuotta myöhemmin:

”Jo sitä ennenkin oli viisivuotiaana kun soitin perheneuvolaan ja ne ei ottanut sinne, koska mies ei suostunut. Se oli minulle tiukka paikka, koska ajattelin silloin että olis ollut Samulle tosi tärkeää. Sitten kun tänne avattiin niin pääsin heti, siinä ei tarvittu molempia vanhempia.”

Kouluterveydenhoitaja, psykologi ja koulukuraattori ovat ohjanneet Samua perheneuvolaan, jonne hän pääsi 12-vuotiaana. 13-vuotiaana Samu kävi nuorisopoliklinikalla, mutta keskusteluista siellä ei äidin mukaan tuntunut olevan riittävästi apua. Lääkärin vaihduttua aloitettiin terapia ja saatiin sairaalajakso.

”Soitin silloin jollekin hoitajalle ja sanoin ettei tämä edisty millään tapaa, aina kysytään samat asiat ja minun mielestäni tarvittaisiin terapiaa. Sitten vaihtui lääkäri ja sitten rupesi tapahtumaan. Sitten rupesi käymään kotona tämä kiertävä nuorisopoliklinikan hoitajakin.”

Kouluhenkilökunta on osaltaan edistänyt Samun pääsyä tarvitsemiensa terveydenhuollon palvelujen piiriin. Yhteistyö näiden tahojen välillä on toiminut hyvin:

”Opettaja on tullut mukaan neuvotteluihin sairaalakoulussa ja sairaalakoulun opettajat on tulleet tänne. Ja sekin oli hyvä juttu että sieltä sairaalakoulusta lähti kuntaan tiedot. Että pystyivät seuraamaan sitä kotiin paluuta. Tuntui että vähän katsotaan perään. Sitten terveydenhoitajat oli meihin yhteydessä ja sitten kuraattorikin kävi.”

Sosiaalityön palveluja perheellä ei tuolloin ollut, eikä kotiutuksen jälkeenkään aloitettu varsinaista perhetyötä, vaan lähinnä etsittiin Samulle sopivaa harrastusta yhteistyössä äidin kanssa. Lastensuojelun kautta tarjoutui mahdollisuus osallistua sukelluskurssille, jota perhe piti käännekohtana Samun tilanteen muuttumisessa. Samu ja hänen äitinsä kokivat sukelluskurssin hyvin ratkaisevana, haastattelussa he puhuivat paljon tästä harrastuksesta. Sosiaali- ja nuorisotyön yhteistyö saa heiltä kiitosta.

”Samaan aikaan ei ollut lastensuojelupuolella kontakteja. Ensimmäinen oli silloin kun Kellokoskelta pyydettiin selvittämään kotiuttamista. Silloin mietittiin niitä harrastuksia ja luvattiin tukea niitä.”

*”Meille tuli tietoa että nuorisotoimi kokeilee tämmöistä sukelluskurssia, se oli aika arvokas harrastus kelle tahansa mutta se oli tämmöinen kokeilu. Samulla kunto koheni tosi paljon silloin sukelluksen aikana. **Samu vapautui ja alkoi hurahaen kasvamaan ja ruoka maistumaan.**”*

”Se oli todella hyvä juttu että ne erityistyöntekijät oli mukana koko ajan. Ne otti tosi hyvin nuoret huomioon ja toivat illalla kotiin asti.”

Hanne

Hanne on tullut lastensuojeluasiakkaaksi 17-vuotiaana. Perheeseen kuului äiti, isäpuoli ja kaksi velipuolta. Asiakkuuden syynä oli välirikko isäpuolen kanssa. Biologiseen isään ei ole koskaan ollut säännöllistä yhteyttä. Hanne sijoitetaan nuorisokotiin, josta hän on itsenäistynyt omahoitajan toimiessa hänen tukihenkilönään. Itsenäistymisvaiheessa hän kokee ison vastoinkäymisen, vakavan onnettomuuden, josta hän on kuitenkin toipunut hyvin ja palannut vakituiseen työpaikkaansa.

*Keväällä 2003 Hanne oli poistunut kotoaan n. kuukaudeksi, minkä seurauksena sekä Hanne että hänen äitinsä ottivat yhteyttä sosiaalitoimeen. Hanne koki välttämättömäksi päästä pois kotoaan, ja oli kysynyt isältään mahdollisuutta asua hänen luonaan tilapäisesti. Isä ei tähän suostunut, ja Hanne sijoitettiin avohuollon tukitoimena lastenkotiin. Lastenkodissa huomattiin talvella 2004 syömishäiriö, joka kuitenkin korjaantui nopeasti. Sijoitus kesti n. 1,5 vuotta, jonka jälkeen Hannen omahoitaja on jatkanut hänen tukihenkilönään. Hanne on **opiskellut ammatin, käy töissä ja asuu itsenäisesti.***

*Hanne kuitenkin loukkaantuu vakavasti, ja joutuu pitkälle sairauslomalle ja kuntoutukseen. **Kuntoutus etenee hyvin ja Hanne palaa töihin.** Yhteys tukihenkilöön on säilynyt viikoittaisena puhelimitse ja tapaamisia on silloin tällöin.*

*Tukihenkilö toteaa, että Hanne **osaa hoitaa raha-asiansa ja tulee kaikin puolin hyvin toimeen omillaan.** Uutta tapaamista ei enää sovita, tukihenkilö jatkaa edelleen.*

Hannen ristiriidat kotona kärjistyivät niin, että hän joutui muuttamaan lastenkotiin. Hän oli äitinsä kanssa edeltävästi selvittänyt mahdollisuutta mennä isänsä luokse, mutta isä ei järjestelyyn suostunut.

”Periaatteessa katsottiin että tarvitaan sijoitusapua. Isä asuu eri kaupungissa ja oltiin sieltä pyydetty apua että voitaisiin muuttaa sinne. Mutta isä ei suostunut ja johonkin oli pakko päästä. Pois kotoa. Olin siinä vaiheessa mennyt tavaroineni sinne kaverin luo”

Tähän ongelmaan saatiin turvallinen ratkaisu, nuorisokoti. Hanne kokee saaneensa apua, mutta liian myöhään:

”Meidän tilanne oli tosi huono. Siitä ei tullut yhtään mitään. Mutta sosiaalitoimintoi ne työntekijät ei ottanut tätä oikein vakavissaan, Sen muistan ja se on jäänyt mieleen. --- Sitten oltiin semmoisessa pisteessä ettei sieltä ollut paluuta. Siihen olen pettynyt ettei puututtu asioihin ja ongelmiin alusta lähtien. Kumminkin jos ihmisellä on pokkaa mennä johonkin sosiaalitoimistoon hakemaan apua, niin silloin tilanne on jo vakava. Sitten ne otti jossain vaiheessa yhteyttä ja siinä vaiheessa minut piti sijoittaa nuorisokotiin”

Kriisiytyneen kotitilanteen ratkaisuksi löydetyn sijoituksen ohella Hanne sai myös muuta apua:

”Käytiin siellä nuorisopolilla, että olihan tässä myös muuta tukea. Syömishäiriö huomattiin lastenkodilla ja jatkettiin lääkärikäyntejä ja nuorisopolia. Ja se että oli se kontakti sinne nuorisopolille niin siihen saattoi perustaa paljon. Lisäksi äitikin ja pojat taisi käydä jossain perheterapiassa.”

Hannen kohdalla asiakirjamerkinnöistä ei saa juuri mitään tietoa hänen elämästään ja tilanteestaan. Sosiaalityön asiakirjoissa on kahdeksan merkintää; kuusi toimeentulotukipäätöstä sekä päätökset tukihenkilön myöntämisestä ja sijoituksen päättymisestä. Hanne kritisoikin erityisesti kirjaamista:

”Ensimmäkin se työntekijä vaihtui tosi usein ja huonosti oli kirjattu asioita. --- Se oli äidillekin ja minulle rankkaa aina käydä ne asiat uudestaan. Ennen sijoitusta käytiin kahdella, kolmella ja sitten taas vaihtui. Ja kuitenkin on suhteellisen lyhyt tämä aika. Ja kyllä olisi ollut tärkeää, että olisi asiat kirjattu alusta asti hyvin, niin olisi ollut helpompi jatkaa.”

Pete

Pete on tullut lastensuojelun asiakkaaksi 13-vuotiaana. Sitä ennen Petellä on todettu ADHD, käytöshäiriöitä ja impulssikontrollivaikeutta, ja ala-asteella hän on ollut kaksi vuotta tarkkailuluokalla. Perheeseen kuuluu äiti ja kaksi nuorempaa veljeä.

Vanhemmilla on yhteishuoltajuus, ja Pete tapaa isäänsä säännöllisesti. Suurin osa Peteä koskevista merkinnöistä on tehty poliisin sosiaalityön piirissä. Poliisin lisäksi myös koulu on ollut hänestä huolissaan, mutta haastatteluhetkellä Peten päättynyt lukukausi oli sujunut hyvin käytösongelmien ollessa hoidossa, ja myös rikoskierre näyttää katkenneen.

2005–2006 talven ja kevään aikana poliisin sosiaalityö ottaa yhteyttä äitiin ja lastensuojeluun polkupyörän luvattoman käyttöönoton sekä näpistysten takia. Koulussa pidetään palaveri luokanvalvojan aloitteesta. Petelle suositellaan erityisopetussiirtoa käytös- ja keskittymisongelmien takia. Vanhemmilla on epäilyksiä asian suhteen, mutta lopulta he kuitenkin hyväksyvät erityisopetussiirron. Petellä ei ole todettu oppimisvaikeuksia, vaan ongelmina ovat ADHD, levottomuus, käytöshäiriöt, sosiaalisten taitojen puute ja impulssikontrollin vaikeus.

Kesällä Pete jää kiinni luvatta käyttöön otetun auton luovuttamisesta juopuneelle henkilölle. Pete myös karkaa kotoa, ja hänestä tehtiin katoamisilmoitus. Peten löydyttyä on järjestetty palaveri sosiaalityöntekijän kanssa. Äiti kertoo käyttäneensä Peteä kuusi kertaa nuorten päihdepysäkillä, missä lääkäri oli tehnyt Petestä lähetteen nuorisopsykiatrialle. Pete jatkaa päihdepysäkillä, ja syksyllä koko perhe aikoo mennä perheterapiaan. Sosiaalityön toimenpiteitä ei sovita. Karkailu ja rötöstely jatkuvat kesän ajan.

Syksyllä Pete syyllistyy vahingontekoon ja pahoinpitelyn yritykseen ja äiti ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään. Hän on erittäin huolissaan Petestä, joka lintsa koulusta ja häiriköi. Myös koulussa huoli Petestä lisääntyy syksyn mittaan. Erityisopetussiirtoa opettaja pitää onnistuneena.

Pete on alkanut käydä nuorisopoliklinikalla Päihdepysäkin lisäksi ja hänelle aloitetaan siellä ADHD-lääkitys. Sosiaalityöntekijä alkaa pohtia Peten isän kanssa, kuinka isä voisi olla enemmän läsnä Peten elämässä. Isä on osannut ja jaksanut omien sanojensa mukaan ”taiteilla” pojan kanssa. Äidin voimat menevät myös kahden nuoremman pojan hoitamiseen. Helmikuussa päätetään, että Pete muuttaa isänsä luo.

*Keväämmällä Pete jää taas kiinni näpistyksestä. Koulussa pidetään neuvottelu, missä tilanteen todetaan kohentuneen keväällä: **Pete käyttäytyy rauhallisemmin ja työskentelee oppitunneilla. Petellä on ollut ADHD-lääkitys helmikuusta alkaen, jonka koetaan tehoavan.** Tilanteen paranemiseen ovat kirjatun keskustelun mukaan johtaneet siirtyminen erityisopetukseen, lääkitys sekä isän lisääntynyt läsnäolo. Kesällä Pete tosin varastaa sovittelun työkorvausta tehdessään työnjohtajan lompakon, mutta palauttaa sen.*

Tapaus on määritelty onnistuneeksi, koska Peten käytösongelmat on saatu selvitettyä ja hoitoon. Tässäkin tapauksessa koulun merkitys on ollut keskeinen. Pete on tarvinnut joustavaa pienryhmäopetusta, jonka ansiosta koulunkäynti on sujunut paremmin:

”Se oli oleellinen juttu kun oli se koulupalaveri missä sanottiin että ei voi käydä koulua. Siirto pienryhmään oli siitä saman tien. Se oli semmonen

(verkostopalaveri) jonka olin itse halunnut, että tiedotetaan näistä toimenpiteistä ja silloin tehtiin lastensuojeluilmoitus”

Koulun mahdollisuus järjestää Petelle sopiva opetusryhmä osoittautui tärkeäksi. Pete hyötyi nimenomaan pienestä ryhmästä, jossa opetus on kuitenkin normaalin vaatimustason mukaista. Äiti toi haastattelussa esille nimenomaan positiivisten ominaisuuksien tukemisen tärkeyttä:

”Siinä ei oikeastaan annettu mitään toivoa pojalle. Siinä ei annettu mitään hyvää, ei mitään positiivista. Ja siinäkin oli, että katsotaan nyt tämäkin, ennen kuin lennätetään pellolle. Siinä oli kokoajan ajatus että ei se kuitenkaan onnistu.”

”Koulun kanssa minusta jouduin kokoajan puolustamaan lasta, että tässä on hyviäkin puolia eikä hän ole pelkkä ongelma”

”Koulun kanssa takkuili mutta sitten tuli tämä pienryhmä niin se on ollut ihan ok. Minulla oli hirveät pelot tätä pienryhmää kohtaan, meillä kun oli tämä tarkkiskokemus, se oli vain se säilöntäpaikka. Opettaja ei vaatinut mitään.”

Tavoitteellisuus ja tavoitteiden konkreettisuus on sosiaalityössä tärkeää. Peten tapauksessa tavoite oli Petellä itsellään, hänellä oli toiveammatti ja hän myös tiesi mikä voi tavoitteen saavuttamisen estää. Tämän tavoitteen hän toi itse esille viranomaispalavereissa, ja se oli asiakirjojen ainoa julkilausuttu tavoite. Tämän tavoitteen takia Petellä oli tiedossa koulumenestyksen minimitaso sekä se, että rikokset täytyy lopettaa 15 ikävuoden täytyttyä. Positiiviset muutokset ja tavoitteellisuus näkyivät myös koulussa:

”Siihen koulunkäyntiin on tullut semmoista omaa tsemppiä. Kun hän nyt tekee näin ja näin asiat hän voi saada sen ja sen keskiarvon. Tullut sellaista tavoitetta, hänen pitää se saada että hän pääsee sinne kouluun.”

”Toisaalta hän ymmärtää, että kun on tehnyt asioita 13–14 –vuotiaana on eri kun täytät 15, niin olet rikosoikeudellisessa vastuussa. Sitten kun on merkinnät ja pitää miettiä mihin työpaikkaan pääsee. Ja tiedän että Petellä on kunnianhimoa.”

Äiti hakeutui oma-aloitteisesti Peten kanssa Päihdepysäkille, jonka merkitystä hän haastattelussa korostaa. Siellä käydyissä keskusteluissa oli tullut esille Peten kova isänkaipuu. Päihdepysäkin hyvänä puolena äiti toi esille sen käytön matalan kynnyksen. Petellä ei ollut päihdeongelmaa, mutta heillä molemmilla oli keskusteluavun tarve:

”Päihtäri on semmoinen sen kuin marssii sisään niin se järjestyy, se tuli semmoiseksi ihan ennalta ehkäiseväksi”

Peten tilanne kääntyy parempaan suuntaan, kun hän on päässyt psykiatrille ja saanut lääkityksen käyttäytymishäiriöihinsä. Psykiatrin arvion tarve on ollut selvillä jo edeltävästi, mutta hoitoon pääsy on viivästynyt mm. kadonneen lähetteen takia.

Neuropsykiatrinen hoito on ollut katkonaista. Sen merkitys oli kuitenkin oleellinen tarvittavan palvelukokonaisuuden muodostamisessa:

”Pete ei ole koskaan vaikka on ollut nämä ADHD ja käytöshäiriödiagnoosit, niin ei ole tehty erityisopetuspäätöstä. Sitä ihmettelin kuraattorille. Nyt tässä on nuorisopsykiatri mukana.”

”Se vähän viivästyi se nuorisopsykiatria, Peten lääkäri laittoi lähetteen nuorisopsykiatrille 2006 kesäkuussa mutta se oli johonkin eksynyt. Aloin soittamaan syyskuussa ja sitten se vasta löytyi jostakin. Se kiirehdittiin silloin mutta se olis alkanut aikaisemminkin. Eli sen jälkeen kun se alkoi ja lääkitys alkoi sitten seuraavana vuonna.”

”Ikävintä varmaan ollut se että tämä apu laahaa. Esim. se nuorisopsykiatria kestää niin kauan kun siihen avun piiriin pääsee”

Myös Peten tapauksessa tärkeää on ollut kaikkien tarvittavien tahojen yhteistyö, jolloin apu on alkanut vaikuttaa. Tällöin on myös äidille syntynyt helpottava kokemus autetuksi tulemisesta:

”Than varmasti sain apua. se oli minulle yksi semmoinen valtava tunnepurkaus, esim. viime syksynä, ihana tässä on muitakin ihmisiä, ettei minun tarvitse hoitaa tätä yksin. Siinä oli juuri tämä nuorisopsykiatri ja sosiaalityöntekijä P. ja tämä pienryhmä.”

Lastensuojelun sosiaalityö on tukenut Peten muuttoa isänsä luo. Äiti on ollut uupunut Peten karkailuun ja ajoittaiseen aggressiiviseen käyttäytymiseen nuorempia veljiä kohtaan. Peten asuessa isänsä luona hänen on mahdollista saada enemmän tarvitsemaansa huomiota, ja toisaalta nuorempien, äidin kanssa asuvien lasten tilanne on myös parantunut:

”Ja sitten kun sain isälle päätettyä että se on kaikkien kannalta parempi tai hänellä on kaikki kolme lasta kun olen niin poikki.”

Peten koulunkäynti alkoi sujua ja rikokset vähentyä siinä vaiheessa, kun hänelle oli löytynyt oikea lääkitys ja hän oli päässyt pienryhmäopetukseen. Myös isän vahvistunut asema Peten elämässä vastaa hänen tarpeisiinsa. Tärkeää tilanteessa on myös se, että nyt perheen omat voimavarat saatiin käyttöön - äiti jaksaa kahden pojan kanssa isän huolehtiessa yhdestä. Pete oli käyttäytynyt aggressiivisesti myös pikkuveljiään kohtaan. Tilanteessa huomionarvoista on myös Peten itsensä ymmärrys; Petellä on ollut koko ajan ammatillinen tavoite, ja hän on tiedostanut sen edellyttämän koulumenestyksen sekä rikosrekisterin merkityksen.

Toni

Tonin perheeseen kuuluu isä, äiti ja Tonin kaksi sisarusta. Toni on tullut lastensuojelun asiakkaaksi 10-vuotiaana. Tuolloin Tonista tehtiin ainakin kolme lastensuojeluilmoitusta. Ajalla, jota koskevat asiakirjat ovat käytössä, on perheen tytär

(ilmeisesti avohuollon tukitoimena) sijoitettu kodin ulkopuolelle. Tonia ei tänä aikana sijoitettu, mikä oli mahdollista tiiviin avohuollon tuen ansiosta. Tonin voinnissa saatiin aikaan myös lyhytaikainen mutta merkittävä koheneminen. Haastatteluajana Toni oli kuitenkin hoidettavana psykiatrisessa sairaalassa.

Ensimmäinen Tonia koskeva lastensuojeluilmoitus on tehty syksyllä 2004 kouluterveydenhoitajan toimesta. Ilmoituksen syynä olivat runsaat poissaolot koulusta, Tonin puhumattomuus ja aggressiivinen käytös sekä tupakointi (epäilyjä myös alkoholinkäytöstä). Ilmoitus koski perheen kaikkia kolmea lasta. Tästä ilmoituksesta ei ole merkintöjä eikä se ilmeisesti aiheuttanut toimenpiteitä. Seuraavan vuoden keväällä myös koulukuraattori teki samoista syistä lastensuojeluilmoituksen, minkä jälkeen Tonin tilanteesta järjestettiin verkostopalaveri. Palaveri keskittyi Tonin koulunkäyntiongelmien, ja perhettä kehoitettiin varaamaan aika perheneuvolaan.

Syksyllä myös ulkopuolinen henkilö tekee perheestä lastensuojeluilmoituksen, jonka perusteena oli huoli runsaasta alkoholinkäytöstä, kodin siivottomuudesta ja vanhempien kovakouraisesta käytöksestä lapsia, etenkin Tonin sisarta, kohtaan. Tämä johti lastensuojelun kotikäyntiin ja perhetyön aloittamiseen.

Tonin tilanne heikkenee edelleen, ja Tonin koulun rehtorin pyynnöstä järjestetään viranomaisneuvottelu. Koulu on tukenut Tonia käytettävissään olevilla koulukuraattorin, terveydenhoitajan ja kodin ja koulun välisen yhdyshenkilön keinoilla, mutta ongelmat jatkuvat. Koulun, kodin ja Tonin versiot koulupäivien kulusta olivat ristiriitaisia ja Toni oli yhdistetty moniin ilkeivallantekoihin. Kouluun on tullut tietoja Tonin alkoholinkäytöstä ja myymälänäpistyksistä tai varkauksista. Toimintavaihtoehtoina esille tulevat viikonloppujen vietto lastenkodilla tai tukiperheen etsiminen, jonka luona Toni voisi olla esim. yhden viikonlopun kuukaudessa sekä perhetyön aloittaminen aamu- ja iltapäivätoimien turvaamiseksi.

Sovitaan, että perhetyöntekijä käy aamuisin herättämässä lapset ja varmistamassa kouluun lähdön. Isä suostuu myös siihen, että Tonille etsittäisiin tukiperhe tai muu paikka, josta käsin viikonloppuihin ajoittuvaa rötöstelyä voitaisiin saada kuriin. Käy lisäksi ilmi, ettei perhe ole saapunut perheneuvolaan varatuille ajoille. Tuotu esille perheen ongelmia eli sitä, etteivät vanhemmat ole työkiireiden takia iltaisin kotona, minkä lisäksi lastenhuoneet ovat asuinkelvottomia.

Marraskuussa koulukuraattori soittaa lastensuojeluun ja kertoo Tonin kertoneen yhdelle opettajista ja muutamalle luokkakaverilleen, että hänellä on itsetuhoisia ajatuksia. Myös tukihenkilö sosionomiopiskelija kertoi Tonin puhuneen itsemurha-aikeista. Asiasta on keskusteltu puhelimesta Tonin isän kanssa. Isä kertoo, että Toni on joskus riidan yhteydessä sanonut tappavansa itsensä. Päätetään kiirehtiä sijoituspaikan etsimistä Tonille viikonlopuiksi.

Vuoden vaihteessa Tonille palkataan kokopäiväinen tukihenkilö. Vanhempien kanssa keskustellaan myös siitä, että nyt on käytössä kaikki avohuollon tukikeinot, ja mikäli ne eivät auta, on jäljellä enää huostaanottomahdollisuus.

Aluksi lähityöntekijä haki Tonin aamuisin kouluun, myöhemmin soitto on riittänyt. Keväällä Toni tulee jo kouluun oma-aloitteisesti. Toni on myös saanut ikäisiään ystäviä. Opettaja määrittelee lähtötilanteen seuraavasti: ”Ongelmana olivat luvattomat poissaolot, motivaation puute, häiriökäyttäytyminen ja tupakointi ja alkoholinkäyttö.” Kevään osalta hän toteaa että **”luvattomia poissaoloja ei ole ollut lainkaan ja koulunkäynnistä on tullut rutiini. Muiden oppilaiden valitukset Tonin käyttäytymisestä ovat lakanneet, ja Toni on lähentynyt luokkatovereihin. Läksyjen teko on kohentunut, Toni viittaa tunneilla ja kokeet sujuvat paremmin. Luokalle jäämisen uhkaa ei ole. Viitteitä alkoholin käytöstä tai tupakoinnista ei ole, ja Toni on ”hoidetumman oloinen”.**

Lähityöntekijä jää kesän aikana pois. Hän kertoo, että **Toni tulee ajoissa kouluun ja läksyt on tehty. Toni on omatoiminen ja osallistuu opetukseen mm. viittaamalla. Hänellä on myös useita ikäisiään kavereita.** Tonin sisar on kevään aikana sijoitettu kodin ulkopuolelle, mutta Toni on siis edistynyt monella osa-alueella. Tonin siskon sijoituspaikka oli järjestänyt juhlat, joihin vanhemmat eivät olleet menneet vaikka niin oli sovittu. Kesän aikana ei ole ollut perhetyön käyntejä, eikä niitä päätetä nyt aloittaa.

Marraskuussa opettaja ottaa yhteyttä sosiaalitoimistoon, koska Tonilla ollut luvattomia poissaoloja ja myöhästymisiä. Opettaja ei ole onnistunut saamaan yhteyttä vanhempiin asian selvittämiseksi. Opettaja kertoo, että alkusyksy meni hyvin mutta ongelmat alkoivat taas lähityöntekijän jäädessä pois.

Perheneuvolan suorittamissa tunne-elämän kartoituksissa on tullut esille turvattomuutta ja pelokkuutta, ja Tonille suositellaan tutkimusjaksoa sairaalassa. Sovitaan, että perhe käy perheneuvolassa ja perhetyö aloitetaan uudestaan. Opettaja on huolissaan poissaoloista ja heikosta koulumenestyksestä. Opettajan mukaan Toni on masentunut ja syrjäänvetäytyvä. Oppilashuoltoryhmässä on pohdittu mahdollisuuksia siirtyä erityisopetukseen tai sairaalakouluun. Tilanne ei parane kevään aikana, Toni on väsynyt ja välillä itkuinen, eikä ole suostunut aina avaamaan ovea työntekijän tullessa kotiin. Toni menee psykiatriseen sairaalaan tutkimus- ja hoitajaksolle.

Koulun tukitoimina Toni on siis käynyt keskusteluja koulukuraattorin kanssa, rehtori ja luokanopettaja ovat pyrkineet tekemään järjestelyjä Tonin koulunkäynnin ja läksyjenteon turvaamiseksi (mm. koulun ja kodin välinen yhdyshenkilö, reissuvihko vanhempien ja opettajien välillä) sekä olleet yhteydessä vanhempiin. Koulu on ollut aktiivisesti mukana Tonin tukemisessa, esimerkiksi koulun rehtori, opettaja, kuraattori ja terveydenhoitaja ovat olleet mukana verkostopalaverissa sekä ottaneet tarvittaessa yhteyttä lastensuojeluun.

Koulusta käsin tehtiin lastensuojeluilmoituksia, jotka johtivat tilanteeseen tarttumiseen lastensuojelussa. Opettajan aloitteesta on myös pidetty viranomaistapaamisia, kun Tonin tilanne jatkui huolestuttavana. Myös tieto Tonin itsetuhoisista ajatuksista tuli esille koulun toimesta, vaikka Toni oli itsemurhasta puhunut myös isälleen ja kotona käyneelle lähityöntekijä-harjoittelijalle. Koulun rooli on ollut keskeinen koko ajan, kun Tonin tilanteen etenemistä on seurattu ja arvioitu. Opettaja vaihtui tarkasteltavan ajanjakson alussa, rehtori ja koulukuraattori ovat pysyneet. Koulun ja kodin välinen

yhdyshenkilö on yrittänyt myös tukea koulunkäyntiä. Koulun tuki ei kuitenkaan ollut riittävää, Tonin ongelmat poistuivat vasta, kun hänelle saatiin kokopäiväinen tukihenkilö. Tuen täytyi olla riittävän intensiivistä.

Haastattelussa Tonin äiti nostaa esille koulun merkityksen ongelmien tunnistajana sekä kiittää koulua, etenkin opettajaa, Tonin asioiden hoidosta:

”Keväällä oli koulusta tehty lastensuojeluilmoitus poissaoloista ja tupakoinnista ja olin täysin yllättynyt asiasta. Silloisen opettajan kanssa oli yhteistyö tosi vaikeaa eikä mikään sujunut. Tilanne muuttui, kun opettaja vaihtui 2005 syksyllä, ja nyt tämä opettaja todella paneutuu asioihin. Ope oli mukana myös lastensuojelupalaverissa.”

”Toni on nyt 6. luokalla ja on hyvä että asioihin puututtiin ennen yläastetta. Olisi tärkeä pystyä seulomaan ne, jotka tosissaan tarvitsee apua. Joka koululla pitäisi olla oma koulukuraattori ja erityisopetusluokkia saisi olla enemmän.”

Käytetyistä tukimuodoista vaikuttavimmalta näyttää siis Tonin saaman kokopäiväisen tukihenkilön läsnäolo. Sosiaalityöntekijän päätökseen on kirjattu seuraavaa: ”Tukihenkilötoiminnan tavoitteena on tukea Tonin turvallista arkea sekä löytää kasvua ja kehitystä tukevia harrastuksia.” Tukihenkilön palkkaamista seuranneita muutoksia on kirjattu seuraavasti: **”Koulunkäynnistä on tullut automaatio. Toni valmistautuu kokeisiin, läksyt on tehtynä sekä luvattomia poissaoloja ole. Toni ei tupakoi, on lähityöntekijän näkemyksen mukaan avoimpi (hakee kontakteja lähiympäristöönsä).”** Tukihenkilön palkkaaminen on poistanut ne ongelmat, joista herännyt huoli johti kouluterveydenhoitajan tekemään lastensuojeluilmoitukseen. Tukihenkilö oli Tonin apuna kokopäiväisesti puolen vuoden ajan, sen jälkeen kerran viikossa kunnes jäi kokonaan pois. Tämän jälkeen koulu poissaolot ilmaantuivat takaisin. Tukihenkilö on ollut hyvin tärkeä henkilö Tonille, joka on saanut myös muuta tukea samanaikaisesti:

”Sillä asialla että tukihenkilö oli mies, oli Tonille iso merkitys ja hän sai kavereiden hyväksynnän helposti tuomalla tämän kaverinsa luokkatyöhön mukaan. Opettajakin piti asiaa niin merkittävänä, että olisi halunnut antaa haastattelun lehteen.”

”Tonin kannalta parasta on että prosessi lähti nopeasti liikkeelle ja että saatiin J. tukihenkilöksi ja nyt vielä tämä tutkimusjakso sairaalassa. Lastensuojelussa on ollut palaveriteita, joissa tilannetta koko ajan seurattiin”

Toni sai itselleen kokopäiväisen tukihenkilön, minkä vaikutukset olivat todella merkittävät. Tätä voidaan pitää esimerkkinä laaja-alaisesta ja intensiivisestä tuesta. Tukihenkilö oli Tonin mukana koulussa, harrastuksissa ja leireillä. Tuki oli siis myös toiminnallista. Tonissa huolta herättäneet oireet poistuivat puolessa vuodessa. Tukihenkilön jäätyä pois oireet myös palasivat hyvin nopeasti, tuki ei siis ehkä ollut riittävän pitkäkestoista. Ongelmaksi Tonin tapauksessa erottuu myös se, ettei hänen perheeseensä onnistuttu vaikuttamaan riittävästi – Tonin sisar jouduttiin sijoittamaan

kodin ulkopuolelle samaan aikaan kun Toni voi hyvin. Tonin oireilun lakattua lopetettiin myös perhetyö.

Tonilla on ollut kaksi sosiaalitoimesta saatua lähityöntekijää, ensin mies kokopäiväisesti ja myöhemmin nainen kaksi kertaa viikossa. Ensimmäisellä kerralla lähityöntekijä oli kokopäiväinen, ja tuen vaikutus oli suuri. Esimerkiksi opettaja piti lähityöntekijän aiheuttamaa muutosta niin merkittävänä, että olisi halunnut kirjoittaa siitä artikkelin Opettaja-lehteen. Tukihenkilön jäädessä pois ongelmat palasivat. Myöhemmin palkattiin toinen tukihenkilö, joka tapasi Tonia kahdesti viikossa. Tässä vaiheessa Tonin tilanne jatkui heikkona, eikä tukihenkilöllä ollut asiakirjoihin merkittäviä vaikutuksia. Tässä vaiheessa Tonin tilanne heikkeni entisestään, hän oli masentunut, vetäytyvä ja itkuinen.

Toni on tarvinnut myös terveystoimen palveluja. Perheneuvolan tutkimusjakson perusteella hänelle tehtiin lähete psykiatriseen sairaalaan hoitojaksolle. Itsetuhoiset puheet ja itkuisuus viittaavat masennukseen, minkä lisäksi tutkimukset kertoivat Tonin pelokkuudesta. Tonin terveydenhuollon tai sairaanhoidon asiakirjoja ei ole käytettävissä. Tonin sairaalajakso on alkanut tarkasteltavan jakson jälkeen, joten emme voi tietää, onko hänellä esimerkiksi diagnosoitu sairautta.

Terveydenhuollon toimijoista mukana ovat olleet kouluterveydenhoitaja, perheneuvolan psykologi sekä erikoissairaanhoidon sairaalapalvelut. Perheneuvolassa Toni kävi tutkimusjaksolla loppuvuodesta 2005 (yhteensä 11 käyntikertaa). Myös vanhemmilla oli omat ajat perheneuvolassa, tosin ne ilmeisesti jäivät käyttämättä. Perheneuvolan lähetteestä Toni on päässyt psykiatriselle hoitojaksolle sairaalaan. Sosiaalitoimen, koulun ja perheneuvolan yhteistyö on ollut tarpeellista, mutta äidin mukaan ei kuitenkaan ongelmantonta:

”Se on tuntunut turhauttavalta kun aina on palaverissa eri paikoissa pitänyt kertoa kaikki asiat aina alusta, vaikka ollaan annettu lupa eri tahojen vaihtaa tietoja keskenään. Tuntuu että kaikki tekevät työtä omissa putkessaan.”

Sosiaalitoimesta mukana on koko ajan ollut sama sosiaalityöntekijä-erityissosiaaliohjaaja – työpari. Lisäksi perheessä kävi alkuvaiheessa sosionomi-harjoittelija. Sosiaalitoimessa käytiin neuvotteluja perheen kanssa, tehtiin kotikäyntejä ja ohjattiin Tonia erilaisiin harrastuksiin ja leireille. Perhetyötä tehtiin kahteen eri otteeseen, ja perheessä kävi sama perhetyöntekijä kummallakin kerralla. Perhetyöllä pyrittiin tukemaan Tonin koulunkäyntiä ja tukemaan vanhemmuutta eli saamaan vanhemmat vastuuseen Tonin ja sisarusten koulunkäynnistä ja perushoivasta. Tältä osin tapausta ei voida katsoa kovin onnistuneeksi, koulunkäynnin sujuminen on jatkuvasti tarvinnut lisätukea. Perheeseen vaikuttamisen onnistumattomuudesta kertoo myös se, että samalla kun Tonin vointi paranee, on hänen siskonsa jouduttu sijoittamaan. Vanhemmat eivät lisäksi menneet sovittuun sijoituspaikan juhliin, eivätkä he myöskään käyttäneet heille varattuja perheneuvola-aikoja.

Tonin tilanteeseen pystyttiin väliaikaisesti vaikuttamaan merkittävällä tavalla, mutta hänen perheeseensä välttämättä ei. Vanhemmat eivät asiakirjoista syntyvän vaikutelman perusteella sitoutuneet lastensuojelun tavoitteisiin, (käyttämättä jääneet

perheneuvola-ajat, sovituista lastenkotivierailuista jättäytyminen). Lastensuojelun syistä ja tavoitteista ei välttämättä syntynyt yhteisymmärrystä:

”Ei se tietenkään ole kivaa, että ulkopuoliset tulee kaivelemaan perheen sisäisiä asioita.”

4.2.2 Lassi, Juuso ja Heini

Esittelen tässä kappaleessa Lassin, Juuson ja Heinin kertomukset. Lassin ja Heinin äidit osallistuivat myös haastatteluun, mutta Juuson äitiä ei tavoitettu. Kaikki kolme lasta ovat syntyneet päihdeperheisiin, ja he ovat olleet intensiivisen perhetyön piirissä koko elämänsä alkutaipaleen. Huostaanotto on ollut realistinen vaihtoehto kaikkien kohdalla, mutta ainoastaan Heinin kohdalla se on toteutettu. Esittelen Heinin viimeisenä ja hieman muita tarkemmin, koska 4-vuotiaana Heini asui jälleen biologisen äitinsä kanssa täysin ilman ulkopuolista tukea. Hän on ainoa, jonka kohdalla lastensuojelun asiakkuus on voitu kokonaan lopettaa, ja hänen tapauksensa on siten kiistaton ”onnistuminen”.

Kaikki kolme lasta ovat olleet erityisessä kehitysseurannassa, ja heidän on todettu kehittyneen normaalisti vanhempien päihteiden käytöstä ja taustoista huolimatta. Tämä on ollut mahdollista lastensuojelun sosiaalityön tuella. Ainakin Lassi ja hänen äitinsä tulevat oletettavasti tarvitsemaan intensiivistä tukea myös jatkossa.

Lassi

Lassin äidin Leenan oma perhetausta on ongelmallinen, perhe sai häättöjä, ja isä käyttäytyi väkivaltaisesti lapsia kohtaan. Kouluikäisenä Lassin äiti kävi terapiassa useita vuosia. Alkoholinkäytön hän aloitti 11-vuotiaana. Kesällä 2007 tehdyissä psykologisissa tutkimuksissa hänellä todetaan laajat oppimisvaikeudet, jotka ovat olleet olemassa jo ennen kouluikää. Sekä Lassin äidillä että isällä on pitkä huumeidenkäyttöhistoria, joka sisältää myös useita hoitjaksoja.

Raskaus todetaan päihdehuollon laitoksessa. Lassi syntyy seuraavana vuonna keväällä 2005 jolloin molemmat vanhemmat ovat jälleen hoidossa. Lapsen syntymän aikaan tilanne näyttää päihteiden suhteen paremmalta, mutta ensimmäiset lomat hoitolaitoksesta johtavat isän retkahdukseen.

Kotiutuksen jälkeen perheelle myönnettiin perhetyö tarkoituksena tukea vanhempiana olemista, kodin sekä raha-asioiden hoitoa ja vanhempien päihteettömyyttä. Toimeentulotukea perhe on tarvinnut jatkuvasti. Molemmat vanhemmat myös suorittivat sakkovankeutta vuonna 2005, jolloin myös Lassi oli Hämeenlinnan naisvankilassa.

Avioliitto on riitaisa, ja äiti hakeutuu Lassin kanssa turvakotiin, missä heille tehdään perheterapeuttinen arviointi. Arvioinnin perusteella todetaan ongelmiksi vanhempien

keskinäiset ristiriidat sekä isän ajoittainen tai jatkuva päihteidenkäyttö, jotka ovat riskitekijöitä (tässä vaiheessa 2-vuotiaan) Lassin kehityksen ja äidin jaksamisen kannalta. Vanhemmuudessaan **äiti tarvitsee ohjausta rajojen asettamisessa, päivärytmisissä ja arkisten toimien opettamisessa lapselle. Hän kuitenkin huolehtii lapsen perustarpeista. Lassi on kiintynyt äitiinsä, joka korostaa haluavansa rakentaa turvallisen elämän lapselle (molemminpuolinen kiintymys).** Leenalla todetaan olevan hyvä luonnollinen verkosto, etenkin Leenan äiti ja äidinäiti sekä veli lapsineen ovat perheen tukena. Turvakotijakson jälkeen äiti hakee avioeroa. Syksyllä isä muuttaa Helsinkiin. Lassi viettää aikaa myös isän luona, jolloin Leena alkaa käyttää jonkun verran alkoholia.

Leenalla on rankasta päihdetaustasta huolimatta näyttöä myös päihteettömästä elämästä ja hän **kykenee luottamaan ja tukeutumaan ammatilliseen apuun.** Hoitojaksoilla Lassin vanhemmat ovat kuntoutuneet siinä määrin, että lastensuojelun perhetyön tuella he ovat kyenneet huolehtimaan lapsestaan. Lassi on käynyt syntymästään saakka kehitysseurannassa päihdeperhetaustan vuoksi. **Kehityksessä ei ole huomattu mitään poikkeavaa, ja hänellä on hyvä kiintymyssuhde molempiin vanhempiin.**

Lassin vanhempien tausta ennakoivat suoraan synnytyslaitokselta tapahtuvaa huostaanottoa. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan lastensuojelun avulla lapsi on voinut asua äitinsä kanssa. Äiti on pääsääntöisesti tyytyväinen saamaansa apuun.

”Me ei pyydetty lastensuojelua, vaan ne tuli ihan automaattisesti. Taustojen takia varmaan. Ovat auttaneet siivoamisessa ja semmoisessa. Ja sitten on voinut jutella omista asioista”

”Olen saanut apua ja tukea asioissa. Välillä toivoisin saavani tukea siihen että vaadin (Lassin isältä) seuloja, että ei ole retkahtanut. (...) On kuitenkin hyvä ettei tarvitse olla ihan yksin ja Lassikin on tottunut niihin, ne on käyneet kuitenkin siitä asti kun Lassi on ollut vauva”

Juuso

Juuson äiti on aloittanut alkoholin ja huumeiden päivittäisen käytön teini-ikäisenä. Talvella 2004 hän tulee raskaaksi, ja perhetyö aloitetaan jo ennen lapsen syntymää. Hän käy katkaisuhoidossa raskauden aikana, ja siirtyy ensikotiin, missä Juuso syntyy. Syntymän jälkeen aloitetaan kotiharjoittelu perhetyön tuella.

Ensikodin työntekijät kertovat äidillä menevän ensikodissa hyvin, **hän hoitaa vauvaa hyvin ja vuorovaikutus on toimivaa. Hän on käynyt A-klinikalla ja huumeseuloissa säännöllisesti.** Kotiutuksen yhteydessä sovitaan, että ensikoti jatkaa jälkityötä Juuson kanssa kolmivuotiaaksi saakka. Jos isän havaitaan käyttävän päihteitä, äiti ja Juuso tulevat lastenkotiin. Mikäli molemmat vanhemmat käyttävät huumeita, Juuso otetaan huostaan.

*Juuso ja äiti joutuvat välillä menemään turvakotiin kotona esiintyvän väkivallan takia. Kodin todetaan myös olevan välillä siivoton. Toisaalta, kun Juusolle tehdään kehitysseuranta sairaalassa, hänen todetaan **kehittyneen hyvin ja hänen äitinsä saa hyvää palautetta äitiydestään.***

*Äiti on käyttänyt amfetamiinia ja muuttaa Juuson kanssa uudelleen ensikotiin. Tammikuussa tapahtuvan kotiutumisen jälkeen äiti ja Juuso muuttavat helmikuussa 2006 äidin lapsuuden kotipaikkakunnalle kahdestaan. Perhetyön yhteenvedossa todetaan, että äiti **on huolehtinut hyvin Juuson ikätason mukaisesta hoidosta, sekä päivärytmin säilymisestä (ruokailut, nukkumiset, ulkoilut). Äidin ja lapsen välinen vuorovaikutus on hyvä. Äiti kykenee asettamaan Juusolle rajoja ja huolehtii niiden toteutumisesta. Neuvolakäynnit ja kehitysseurannat ovat toteutuneet suunnitellusti.***

Perhettä ei tavoitettu haastateltavaksi tässä hankkeessa, emmekä tiedä hänen ja Juuson tilannetta tällä hetkellä. Muuton aikaan Juuso oli normaalisti kehittynyt puolitoistavuotias, äidillä kuitenkin oli takanaan hyvin tuore huumeidenkäyttö.

Heini

Heini on otettu huostaan ja sijoitettu lastenkotiin 2-vuotiaana vuonna 2003. Hänen äitinsä kärsi päihde- ja parisuhdeongelmista. Hän hakee huostaanoton purkua kolme kertaa, ja vuonna 2007 huostaanotto lakkautetaan. Äidillä on myös vanhempi tytär (Heinin sisarpuoli), joka asuu isänsä luona. Äidillä itsellään on lastensuojelutaustaa, samoin kuin äidin isälläkin. Haastatteluhetkellä Heini asuu äitinsä ja isäpuolensa kanssa ilman lastensuojelun tarvetta. Heinin ja äidin välinen suhde on säilynyt katkeamattomana.

Äiti saapuu turvakotiin Heinin kanssa helmikuussa 2002. Ongelmiksi on huoltosuunnitelmaan kirjattu päihdeongelma, asunnottomuus ja masennus. Tilanne on synnyttänyt useita lastensuojeluilmoituksia. Niiden taustalla on ollut huoli vauvasta, kun aikuiset juovat ja metelöivät. Lapsi on myös ollut hoitamaton. Tavoitteiksi kirjataan päihdeettömyys keinona säännöllinen yhteydenpito päihdesairaanhoidajaan ja AA-ryhmään sekä korvaavan tekemisen löytäminen, asunnon hakeminen ja masennuksen hoito keinona säännöllinen yhteydenpito lääkäriin ja lääkehoidon säännöllisyys. Lisäksi pyritään hoitamaan äiti-lapsi – suhdetta. Heinin isä on menossa vankilaan.

Maaliskuussa Heini muuttaa äitinsä kanssa turvakodista vuokra-asuntoon. Takana on kuukauden päihdekatkaisu turvakodissa, kontakti päihdetyöntekijään jatkuu edelleen, ja äidille sovitaan mahdollisuus tulla intervallijaksoille turvakotiin. Huhtikuussa he palaavat turvakotiin, koska äiti on täysin masentunut eikä päihdeettömyys ole pitänyt. Heinin neuvola on jäänyt hoitamatta. Äiti on pelännyt huostaanottoa, eikä ole uskaltanut hakea apua. Lapsi oli nälkäinen ja sylintarpeessa. Isovanhemmat ovat olleet äidin apuna, siivonneet ja käyneet kaupassa. Palaverissa sovitaan haettavan uutta asuntoa, koska äiti on pelännyt asunnossaan alueen rauhattomuuden takia. Heinin todetaan kasvaneen ja kehittyneen mallikkaasti..

Toukokuussa äiti on edelleen hyvin masentunut, ja on hakeutumassa Järvenpään sosiaalisairaalaan. Sovitaan, että äiti ja Heini odottavat turvakodissa osastojaksoa, jonne äiti haluaisi mennä yhdessä Heinin kanssa. Sekä äiti että isän vanhemmat ovat sitä mieltä, ettei isä voi Heiniä ottaa. Äidin ja Heinin suhteen todetaan "toimivan perushoidon tasolla ihan hyvin".

Kesällä Heini ja äiti ovat sosiaalisairaalan perheosastolla päihdekuntoutusjaksolla. Edeltävästi äiti on ollut päihdeettä 2,5 kk turvakodissa. **Äidin todetaan olevan sitoutunut hoitoon ja motivoitunut työstämään päihdeongelmaansa.** Hoidon edetessä äidin ja lapsen vuorovaikutus on hyvällä mallilla. Kotiutumisen tueksi sovitaan perhetyötä kerran viikossa sekä avohuollon päihdehoito 1-2 kertaa viikossa sekä myöhemmin intervallijakso sairaalassa. Heini ja äiti käyvät marraskuussa intervallijaksolla. Äiti on ollut juomatta, nyt jo 7 kuukautta. Avohoidosta äiti on pitänyt kiinni. Tilanne hyvä.

Helmikuussa Heini oli viety lastenkotiin äidin tultua hakemaan häntä päiväkodista humalassa. Juomattomuus oli kestänyt 9 kuukautta, vuoden vaihduttua se alkoi uudelleen aiheuttaen useita lastensuojeluilmoituksia. Heini vietti lastenkodissa viikon. Äiti kävi katkaisuhoidossa, ja molemmat yhdessä perhepaikalla sosiaalisairaalassa hoitojaksolla. Tärkein tavoite on päihdeettömyys. Todettiin myös, ettei tilannetta voi enää kauaa seurata mikäli muutosta ei tapahdu. Keinoiksi sovittiin keskustelut sosiaalityöntekijän kanssa vähintään kerran kuukaudessa, perhetyö viikoittain, tukikeskustelut päihdetyöntekijän kanssa viikoittain, lomatoiminta, uuden asunnon etsiminen ja Heinin päivähoito lastensuojelullisin perustein.

15.5. tehdään kiireellinen huostaanotto. Äiti on halukas hakeutumaan pitkäkestoiseen päihdekuntoutukseen, sosiaalisairaalan hoidosta ei nyt arvioida olevan hyötyä. Äiti toivoo paikkaa tietystä kuntoutuslaitoksesta, josta löytyy paikka, ja hän saa sinne maksusitoumuksen. Päihdehoito kestää kolme kuukautta.

Jakson jälkeen äiti on edelleen masentunut, mutta päihdekuntoutus on jatkunut avohoitona. Äiti myös käy säännöllisesti tapaamassa Heiniä lastenkodilla ja samassa yhteydessä käy keskusteluita työntekijän kanssa. Äidillä on uusi miesystävä. Heidille etsitään sijaisperhettä, minkä äiti lapsen kannalta ymmärtää mutta pelkää tapaamisten vaikeutuvan. Äidin päätavoite on saada joskus Heini takaisin kotiin. Hän on kuitenkin sopeutunut Heinin perhesijoitukseen. Äiti kertoo, että hänen serkkunsa ja Heidin sylikummi puolisoineen olisivat halukkaita sijaisperheeksi. Heitä ei kuitenkaan sijaisperheeksi määrätä, ja syksyllä 2004 Heini siirtyy sijaisperheeseen n.100 kilometrin päähän.

3/2005 Äiti on avioitunut ja raittiutta on jatkunut yhtäjaksoisesti vuoden. Äiti on tavannut Heiniä kuukausittain mummolassa, minne sijaisvanhemmat ovat Heiniä tuoneet sekä omien varojensa puitteissa käynyt lisäksi katsomassa Heiniä tämän sijoituspaikkakunnalla. Heinikin on käynyt äitinsä luona pari kertaa uudessa asunnossa. Äiti hakee huostaanoton purkua saamatta hakemukseen vastausta..

2/2006 uusi huostaanoton purkuhakemus Pesue ry:n juristin avulla. Hakemukseen tulee kielteinen vastaus, johon haetaan oikaisua. Tilanne arvioidaan siten, että

vanhemmuuden arviointijakso ja siihen liittyvä asumisjakso ovat välttämättömiä äidin päihdehistorian vakavuuden ja pitkäkestoisuuden vuoksi.

Pidennetään Heinin kotilomia, äiti ja hänen miehensä lähtevät vanhemmuuden arviointijaksolle. He kuvaavat arviointijaksoa positiiviseksi kokemukseksi. Sosiaalityöntekijä kirjaa vanhempien vahvuudeksi yhteistyökyvyn sekä sijaisperheen että viranomaisten kanssa. Kotiutuksen yhteyteen sovitaan perhetyötä ja perheneuvolakäyntejä. Päihdehuollon avopalvelut jatkuvat vanhemmilla ja sijaisperhe jatkaa tukiperheenä.

9.6.2006 tehdään koekotiutus perhetyön tuella sijaisperheen jatkaessa tukiperheenä, ja noin vuoden kuluttua huostassapito lakkautetaan. Heini muuttaa pysyvästi äidin ja tämän miehen luo. Heillä ei ole tarvetta sosiaali- tai perhetyölle.

Heini on tarvinnut raskaimpia käytettävissä olevia lastensuojelutoimia. Nyt hän kuitenkin asuu äitinsä kanssa ilman lastensuojelun tukea eikä hänen kehityksessään ole havaittu puutteita. Tapauksessa äiti on tarvinnut neljä vuotta muutostyötä, jonka jälkeen lastensuojeluasiakkuus on voitu lopettaa. Päihdeongelman hoito on edellyttänyt useampia yrityksiä, lopulta riittävän pitkäkestoinen ja Heinin äidin toiveiden mukainen hoitolaitosjakso sekä sen jälkeen jatkunut avohoito ovat ylläpitäneet raittiutta.

Sosiaalityöntekijä on asiakirjoissa kiittänyt äidin ja tämän miehen hyvää yhteistyökykyä, mikä on mahdollistanut sijaisperheen, viranomaisten ja perheen välisen määrätietoisin työskentelyn. Tapaus kertoo äidin ja lapsen yhteyden säilyttämisen tärkeydestä, johon tarvitaan myös palvelujärjestelmän apua:

”Me ollaan Heinin kanssa oltu koko ajan yhteydessä, joten kotilomat kaikkiaan meni hyvin. Se oli jotenkin niin luonnollista siinä, että Heini tulee takaisin ja kokoajan kuitenkin puhuttiin siitä. Sijaisperheessäkin puhuttiin niin, että on mahdollista että Heini muuttaa takaisin kotiin.”

”Me saimme lastensuojelusta matkarahat kyllä siihen, siinä tulivat vastaan, muuten meillä ei olisi ollut mahdollisuutta.”

”Silloin oli tapaamiset viikoittain kun Heini oli siellä lastenkodilla, mutta sijaisperheessä oli toisin. Vasta kun tämä sosiaalityöntekijä tuli kuvioihin niin siinä vaiheessa Heini sai vasta tulla käymään ja tulla yöksi. Sai jossakin vaiheessa olla kokonaisen viikonlopunkin”

Heinin ja hänen äitinsä välinen suhde säilyi ehjänä sijoituksesta ja uuteen perheeseen sopeutumisesta huolimatta. Asiakirjoissa on keuhuttu äidin yhteistyökykyisyyttä suhteessa sekä viranomaisiin että Heidin sijaisperheeseen. Anja Laurilan (1999) sijaisperheissä kasvaneita tyttöjä koskeva tutkimus vakuuttaa sijaisperhehoidon edistävän lapsen kehitystä ja kykenevän korjaamaan lapsuuden vaurioita. Verrokkiryhmään verrattuna tyttöjen hyvä selviytyminen yllätti. Suojaavana ja myöhempää selviytymistä tukevana tekijänä on mm. sijaisperheäidin ja lapsen biologisen äidin hyvä suhde. Tässäkin suhteessa Heinin äidin yhteistyökyky on merkityksellistä.

Äidin päihderiippuvuuden onnistunut hoito on ollut keskeistä huostaanoton purkamisen mahdollistamiseksi. Hoito edellytti useita jaksoja turvakodissa, sairaalassa ja kuntoutusyksikössä sekä ylläpitävää avopalvelua. Tämä on selvää myös äidille:

”Se (kolmen kuukauden päihdekuntoutus laitoksessa) oli varmaan kaikkein hyödyllisin juttu.”

Päihdehoidon lisäksi tärkeä äidin mainitsema palvelu oli vanhemmuuden arviointijakso yhdessä uuden puolison kanssa:

”Molemmat oltiin vanhemmuuden arviointijaksolla. Se oli ihan hyvä, vaikka ensin menimme sinne vähän vastahakoisesti. Mutta kyllä se loppujenlopuksi oli ihan ok.”

Haastattelussa äiti korostaa tietyn, nimeltäkin mainitun sosiaalityöntekijän merkitystä. Hän on toisaalta onnistunut luomaan asiakkaaseen uskoa ongelmista selviytymiseen, ja tässä asiakassuhteessa äidille on syntynyt voimakas kuulluksi tulemisen kokemus:

”Koko ajan oli semmoinen tunne että saisi taistella tuulimyllyjä vastaan. Hetken siinä oli yksisosiaalityöntekijä, sitten me muutettiin ja tuli toinen. Se me nähtiin vain kerran. Sitten tuli tämä P. ja ensimmäistä kertaa tuntu että meitä siinä kuunneltiin. Ja jopa uskottiin että olemme oikeasti raitistuneet. P. ymmärsi senkin, että jos aiotaan huostaanotto purkaa, niin lapsen pitää tulla myös kotiin silloin tällöin, pari tuntia ei riitä.”

Heinin tapaus on onnistunut monelta osin. Tärkeä tekijä on ollut äidin vakaa tavoite saada tytär takaisin luokseen. Päihdehuollon laitoksessa hän sai työntekijöiltä apua huostaanoton purkuhakemuksen tekemiseen, ja myöhemmin sosiaalityöntekijä tuki suunnitelmallisesti tässä pyrkimyksessä. Lastensuojelulain soveltamisoppaan määrittelemistä vaikuttavuustekijöistä yksi jää kuitenkin tässä tapauksessa puuttumaan, nimittäin laillisuus. Äiti ei ollut saanut tekemiinsä huostaanoton purkuhakemuksiin minkäänlaista vastausta. Vasta hänen hankkimansa juristin tekemään hakemukseen reagoitiin. Tällä on merkitystä myös asiakkaan omien voimien ja asiakassuhteen luottamuksen kannalta:

”Hain sitä purkua jo siellä laitoksessa. Silloin tiesin, ettei tästä heti tule myöntävää vastausta, mutta edes jonkinlainen vastaus. Sitä kuitenkin odotti. --- Oikeusaputoimistossa sanottiin, että kun sieltä ei ole tullut mitään päätöstä hakemuksiin niin emme voi valittaa mistään. On monta kertaa haettu purkua ja ei ole tullut päätöstä, kielteinen tai myönteinen. Siinä on tullut semmoinen tunne, ettei sitä ole noteerattu. Se vähän aiheutti sitä, että ajatteli, ettei vanhemmuudella ole mitään merkitystä. Kun lakimies sen tekee niin siihen vasta tulee vastaus.”

4.2.3 Tiina

Tiinan tapauksen käsitellään omassa alaluvussa, koska hänen asiakaskertomuksessaan on hyvin vähän positiivisia aineksia. Tiina on lastensuojelun piirissä, tulee äidiksi, ja hänen lapsensa otetaan huostaan. Lastensuojeluasiakkaaksi hän tuli 11-vuotiaana. Hänen vanhempansa käyttävät runsaasti alkoholia ja Tiinalla on käytöshäiriöitä sekä runsaasti poissaoloja koulusta. Hän majoilee kavereiden ja tuntemattomien luona.

Ensimmäisen lapsen hän sai 17 – vuotiaana, toisen seuraavana vuonna. Tiina ja lapset olivat perhetyön asiakkaita vuoteen 2006, jolloin lapset otettiin huostaan. Lapset sijoitetaan Tiinan sisaren perheeseen, joka ilmeisesti oli syy siihen, että asiakirja-aineisto päättyi tähän hankkeeseen. Tiinaa ei tavoitettu haastatteluun kutsumiseksi.

Keväällä 1995 Tiina tapaa sosiaalityöntekijän kouluterveydenhoitajan aloitteesta. Ongelmana on Tiinan vanhempien alkoholinkäyttö ja riitely. Tilanteen ollessa erityisen huono, Tiina lähtee kotoaan isosiskonsa luokse. Vanhemmat ovat paljon poissa kotoa. Sosiaalityöntekijä on yhteydessä Tiinan äitiin, joka kiistää ongelmat. Tiinalle kerrotaan, että hän voi mennä tarvittaessa myös lastenkotiin.

Alkuvuodesta 1996 Tiina vanhempiensa erottua ja äidin päihdeongelman pahennuttua asuu ajoittain sisarensa ja isänsä luona. Poissaoloja koulusta alkaa kertyä niin, että opettaja on yhteydessä lastensuojeluun. Tiina ja hänen äitinsä kutsutaan sosiaalitoimistoon neuvotteluun. Kesällä Tiinalle myönnetään tukitoimena loma.

Seuraavina vuosina 1997 ja 1998 Tiina tapaa sosiaalityöntekijää, koska koulu menee huonosti. Ajoittain järjestetään palaverieja luokanvalvojan ja äidin kanssa. Kevättalvella 1998 sosiaalityöntekijä tekee kotikäynnin Tiinan kotiin, missä äiti, isäpuoli, isä ja ulkopuolinen pariskunta ovat humalassa. Keväällä pidetään vielä yksi neuvottelu, jonka lisäksi Tiina tapaa koulukuraattoria. Koulunkäynnissä ei havaita ryhdistäytymistä, ja Tiina siirtyy toimintakouluun.

Keväällä 1999 sosiaalityöntekijä tapaa Tiinan toimintakoulussa ja kirjaa Tiinan asuvan ajoittain ystäviensä ja toisinaan siskonsa perheen luona. Tiinan olemusta hän kuvaa ahdistuneeksi ja elämään pettyneeksi.

Syksyllä järjestetään koulussa palaveri, jossa ilmaistaan huoli Tiinan kiertämisestä kavereidensa luona. Vakituista asuinpaikkaa hänellä ei ole. Hänellä on paljon koulu poissaoloja, ja hän on hermostunut ja väsynyt. Tiinalle selvitetään, että hänen on ryhdyttävä asumaan kotonaan tai sitten ryhdyttään valmistelemaan sijoitusta. Sovitaan seuraava tapaaminen.

Seuraavan reilun kuukauden Tiina on asunut kotonaan ja käynyt koulua. Aamuyöhästelyjä kuitenkin kertyy paljon. Tiina haluaa koulun ja sosiaalityön tapaamisten loppuvan. Sovitaan, että niitä ei järjestetä mikäli poissaolot vähenevät. Ilmeisesti näin kävi, koska seuraavat Tiinaa koskevat merkinnät on tehty vuoden kuluttua, jolloin sosiaalityöntekijä ja Tiina keskustelevat edellisen kesän tapahtumista.

Tiinaa on käyttänyt alkoholia, amfetamiinia, diapamia ja pilveä ja päätenyt hoitojaksolle Kellokoskelle. Tiina on aloittanut opiskelun ammattikoulussa, mutta lopettaa sen. Hän seurustelee, ja pari asuu poikaystävän vanhempien luona. Syksyllä myös Tiinan ystävä soittaa sosiaalityöntekijälle, ja ilmaisee huolensa siitä, että Tiina on käyttänyt jälleen huumeita.

Seuraava tapaaminen on tammikuussa 2001. Sosiaalityöntekijä kirjaa Tiinan laihtuneen runsaasti. Huumeiden käyttöä Tiina ei myönnä, mutta kertoo poikaystävän siskon olevan huonossa kunnossa huumeiden vuoksi. Tiina ei halua Päihdepysäkin asiakkaaksi. Seuraavassa kuussa sosiaalityöntekijä näkee Tiinan kadulla, hän on entisestään laihtunut ja juovuksissa. Hän asuu edelleen poikaystävän vanhempien luona.

Syksyllä pidetään neuvottelu sosiaalitoimistossa, koska Tiina on raskaana. Hänelle ehdotetaan ensikotia, mutta Tiina ei halua sinne. Hänelle tehdään asuntohakemus.

Tyttö syntyy vuonna 2002, ja seuraavana vuonna Tiina saa pojan. Keväällä 2005 Tiina eroaa lasten isästä. Perhetyö käy auttamassa Tiinaa ja lapsia n. kerran viikossa. Tiina ei osaa sanoa, onko perhetyöstä apua hänen ja tyttären välisen suhteen vahvistamisessa (mikä asiakirjamerkinnoistä päätellen on katsottu ongelmaksi). Tiina kertoo ahdistuvansa ja suuttuvansakin, jos joutuu tekemään suunnitelmallisia asioita tyttären kanssa. Suhdettaan poikaansa hän kuvaa toistaiseksi hyväksi. Puhuttaessa viranomaisten huolesta liittyen hänen ja tyttärensä väleihin, Tiina on kielteisellä kannalla. Hänestä huoli on turhaa. Hän ei myöskään halua mennä perheneuvolaan. Leirille hän on suostuvainen, ja kesällä perheelle myönnetään avohuollon tukitoimena leiri.

Perhetyötä kuitenkin jatketaan, painopisteenä on äidin ja tyttären suhteen tukeminen. Lapset viettävät aikaa myös isän, isän vanhempien ja isän sisaren luona. Seuraavassa neuvottelussa käsitellään kesäleirin tapahtumia. Tiina provosoituu voimakkaasti. Tiina on käyttänyt epäasiallista kieltä tyttärestään, hänen ei tuettunakaan sanota löytävän tyttärestään mitään myönteistä tai hyvää sanottavaa. Tiina kuvailee lastaan tämän hermostuessa ”rääkyväksi kakaraksi, jota ei todellakaan halua ottaa syliin”. Hän kokee tyttären ärsyttävän häntä tahallaan. Näkemys perhetyöstä on vähättelevä, ja Tiina ihmettelee ”kaikkien idioottien tunkevan heille apua tarjoamaan, kun sitä ei tarvita”. Hän ei halua tukiperhettä. Perhetyötä jatketaan edelleen.

Moni taho on ilmaissut lastensuojelulle huolta Tiinan ja tämän tyttären välisestä vuorovaikutuksesta. Tiina ei ole suostunut ottamaan yhteyttä perheneuvolaan eikä halua kesäksi perhetyötä.

Syksyllä Tiina on muuttamassa yhteen uuden miesystävän kanssa. Perhetyö tekee muutaman käynnin perheen luona. Tiina aloittaa myös opiskelun. Joulukuussa tehdään käynti, jonka yhteydessä todetaan, ettei päiväkodin mukaan lasten hoidossa tai kehityksessä ole ollut puutteita. Seuraava tapaaminen on perhetyön lopetusneuvottelu, perhetyö päätetään lopettaa kevääksi. Perhetyötä Tiina edelleen kritisoi, hän kokee että heitä on tarpeettomasti kytätty. Perhetyön näkökulmasta perhe

on asiakirjamerkintöjen mukaan edistynyt mm. siten, että he ovat irtaantuneet huonosta suhteesta lasten isään, Tiina opiskelee ja on edelleen parisuhteessa. Lapset tapaavat päihdeongelmista kärsivää isäänsä tämän vanhempien luona.

Seuraavana kesänä lastensuojeluun tulee useita ilmoituksia perheen tilanteesta, ja Tiina hakeutuu Kellokoskelle hoitoon. Hän pyytää lasten huostaanottoa ja sijoittamista sisaren perheeseen, koska ei koe kykenevänsä olemaan äiti, ei pidä poissuljettuna ajatusta lasten vahingoittamisesta eikä katso voivansa tarjota lapsilleen heidän tarvitsemiaan asioita. Tiina kertoo, että hänellä on itsetuhoisia ajatuksia. Lapset sijoitetaan siskolle olosuhdeselvityksen ja koesijoituksen jälkeen.

Syksyllä Tiina yrittää itsemurhaa, tapahtumaa edeltänyt runsas erilaisten päihteiden käyttö ja myös putkareissu(ja). Keväällä on 2007 herännyt epäily lasten isänisän harjoittamasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Syynä tähän ovat sijaisperheen havaitsemat oireet lapsissa sekä Tiinan omat muistikuvat. Tarkemmat tutkimukset ovat käynnissä.

Tapauksesta löytyy useita negatiivisia piirteitä lähtien siitä, että kyseessä on ylisukupolvinen lastensuojeluasiakkuus. Hyvänä asiana Tiinan tapauksessa on nähty se, että hänen lapsensa voitiin sijoittaa sukulaisperheeseen, mitä nykykäytännön mukaan pidetään suosittavana. Edellä on mainittu perhesijoitusten olevan lasten kannalta hyviä, ja sijaisäidin ja biologisen äidin välisen hyvän suhteen parantavan lasten ennustetta. Huostaanotto tapahtui myös yhteisymmärryksessä Tiinan sitä itse pyydettyä. Kunnan näkökulmasta perhesijoitus on taloudellinen. Mutta voidaanko lastensuojelun huostaanottoa edeltävää prosessia pitää onnistuneena? Huostaanotto tapahtui äidin omasta toivomuksesta ja aloitteesta. Asiakirjoissa ei ole merkintöjä siitä, että huostaanottoa tai sijoitusta avohuollon tukitoimena olisi aiemmin harkittu.

Olisiko tapahtumaketju voitu ehkäistä, jos Tiina itse olisi sijoitettu hänen ollessaan lapsi? Ehkä Tiinan negatiivinen suhtautuminen hänelle tarjottuun apuun johtui osittain siitä, ettei häntä itseään autettu riittävästi hänen lapsuudessaan. Tiina toteakin perhetyöntekijöille ärsyyntyessään kesällä 2005, että *"hänellä ei koskaan ole mennyt näin hyvin kuin nyt menee, ja silti ihmiset ovat huolissaan."*

Lastensuojelun työntekijöiden ja asiakkaan välille ei tapauksen asiakirjamerkintöjen perusteella muodostunut toimivaa suhdetta, eikä avulla ole voitu muuttaa lapsen kasvuolosuhteita turvallisiksi. Lapset ovat toki voineet avun turvin asua äitinsä kanssa, mutta todennäköisesti ovat oireiden perusteella samalla altistuneet seksuaaliselle hyväksikäytölle.

Lastensuojelu ei myöskään ole luonut turvallisuutta Tiinan elämään hänen omassa lapsuudessaan. Päihdeongelmat ovat siirtyneet Tiinan primaariperheestä hänen seuraavaan perheeseensä. Tiina kärsii myös mielenterveysongelmista, jotka ovat johtaneet jopa itsemurhayrityksiin. Hänellä ei mainita olevan hoitokontakteja mihinkään tahoon omien ongelmiansa hoitamiseksi. Lastensuojelun ja muiden palvelujen välillä ei siten ole ollut riittävästi yhteistyötä.

Heinin tapauksessa, jossa myös päädyttiin huostaanottoon, on kuitenkin merkkejä äidin ja lapsen välisestä hyvästä tunnesuhteesta. Tässä tapauksessa Tiinan suhtautumista tyttärensä kuvataan välinpitämättömäksi ja aggressiiviseksi. Tiina ei myöskään sitoutunut lastensuojelun toimenpiteisiin vaan piti niitä tarpeettomina ja ärsyttävinä.

Syytä epäonnistumiseen voidaan etsiä puuttuvista lastensuojelun tukipalveluista (mielenterveys- ja päihdepalvelut, perheterapia). Keskeinen syy lienee myös se, ettei perheen äiti sitoutunut palvelutavoitteisiin tai edes nähnyt syytä avulle. ”Luomuverkosto” oli ehkä puutteellinen mutta ei olematon; Tiinan sisko on ollut apuna sekä Tiinalle itselleen tämän ollessa pieni että hänen perheelleen lasten synnyttyä. Myös isän vanhemmat ovat auttaneet perushuolenpidossa (kauppa-asiat, siivous), tarjonneet paikan lasten ja isän välisille tapaamisille sekä hoitaneet lapsia. Avun merkityksen kyseenalaistaa kuitenkin isovanhempien luona epäilyksi tapahtunut seksuaalinen hyväksikäyttö.

4.3 Aineistossa ilmenevät vaikuttavuustekijät

Lastensuojeluperheillä on monesti useita erilaisia ongelmia, joihin tarvitaan myös useita auttajatahoja; yksin lastensuojelun sosiaalityön keinoin ei ole mahdollista selvittää monisyisiä ongelmia, vaan työ on moniammatillista ja edellyttää muiden palvelujen muodostamaa tukirakennetta. Yhdistävä tekijä tämänkin aineiston hyvin erilaisille tapauksille on se, että kukin on hoituakseen tarvinnut useita eri palveluja. Vauvaperheissä ratkaisevaa oli vanhempien päihdeongelman hoitaminen, mihin tarvittiin sekä laitos- että avopalveluja usean vuoden ajan. Lassin, Juuson ja Heinin äidit ovat tarvinneet myös turvakodin palveluja, lapset ovat olleet päivähoidossa lastensuojelullisin perustein ja erityisessä kehitysseurannassa neuvolassa.

Etenkin aineiston nuorten kohdalla nousee esille koulun suuri merkitys ongelmien tunnistamisessa ja ratkaisemisessa. Koulun henkilöstö saa jopa enemmän mainintoja kuin sosiaalipalveluhenkilöstö tai terveydenhuolto silloinkin, kun myös ne ovat aktiivisesti työssä mukana. Ns. ”normaalipalvelut” ovat siis hyvin tärkeitä myös silloin, kun on erityisistä ongelmista kyse. Monet aineiston perheistä olivat myös perheneuvolan asiakkaita. Aineiston kouluikäisten lasten kohdalla positiivisia vaikutuksia on saatu sairaanhoidon, oppilashuollon, nuorisotyön ja sosiaalityön palvelujen yhteissummasta.

”Samulla on ollut paljon tukipisteitä joihin voi ottaa yhteyttä. Koulussakin. Opettaja on todella mukava. On tullut mukaan neuvotteluihin, niin kuin sairaalakoulussakin. Opettajat sairaalakoulusta taas tulivat palaveriin tänne. Sekin on tosi hyvä juttu.” (Samun äiti)

Koulunkäymisen säännöllistyminen ja koulutyöskentelyyn osallistuminen olivat merkkejä onnistuneesta ja vaikuttavasta lastensuojelutyöstä myös tässä aineistossa. Olosuhteisiin koulussa on siis tärkeää panostaa. Tätä on tuonut esille myös esim. Noora Ellonen (2008) tuoreessa väitöskirjassaan, jossa hän tutki kasvuyhteisön

sosiaalisen pääoman yhteyttä nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen. Hän toteaa, että rikekäyttäytymistä ja masentuneisuutta voidaan jossain määrin ehkäistä ja panostamalla koulun sosiaaliseen ilmapiiriin voidaan ennalta ehkäistä nuorten pahoinvoinnin oireita. Erityisesti tämä pätee Ellosen tutkimuksen mukaan opettajiin, joiden tuottama yhteisöllinen sosiaalinen tuki ja sosiaalinen kontrolli olivat selvästi yhteydessä nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen. Hän toivoo kouluun lisää mahdollisuuksia nuorten keskinäiseen sekä opettajan ja oppilaiden väliseen sosiaaliseen kanssakäymiseen. Yhteisöllisen sosiaalisen pääoman kehittyminen edellyttää paitsi opettajien myös muiden koulun aikuisten (erityisesti kuraattorin, psykologin, terveydenhoitajan) läsnäoloa. (Emt., 95–98.)

Lapsen tarvitsemien **eri palvelujen yhteistyö ja samanaikaisuus** on siis keskeistä hyvien tulosten saamiseksi. Tämän lisäksi on tärkeää, että **koko perhe saa tarvitsemiaan palveluja**, lasten ja heidän perheidensä ongelmia voi harvoin tarkastella saati hoitaa toisistaan erillisinä, mikä asettaa vaatimuksia joustavalle, eri ammattiryhmien ja sektoreiden väliselle yhteistyölle.

”Käytiin siellä nuorisopolilla, että olihan tässä myös muuta tukea. Syömishäiriö huomattiin lastenkodeilla ja jatkettiin lääkärikäyntejä ja nuorisopolia. Ja se että oli se kontakti sinne nuorisopolille niin siihen saattoi perustaa paljon. Lisäksi äitikin ja pojat taisi käydä jossain perheterapiassa.” (Hanne)

Tonin kohdalla koko perhettä ei voitu auttaa samoilla keinoilla, vaikka Toni voi paremmin hänen sisarensa sijoitettiin kodin ulkopuolelle eikä hänen vanhempiaan saatu sitoutettua lastensuojelun tavoitteisiin.

Päivähoitopalveluista ei aineistossa ole kovin paljoa mainintoja lukuun ottamatta aineiston pienten lasten ohjaamista päivähoitoon avohuollon palveluna. Aineiston lapsia on hoidettu pääsääntöisesti kotona ongelmien noustessa esiin, eikä päivähoiton merkitys ongelmien tunnistajana nouse aineistossa siksi esiin. Päivähoidon tarpeellisuudesta kertovat huoltosuunnitelmien maininnat päivähoiton myöntämisestä lapsen säännöllisen ruokailun ja virikkeellisen päivätoiminnan mahdollistajana sekä vanhempien hoidon mahdollistajana.

Nuorisotoimi on myös ollut läsnä aineiston lasten tukemisessa. Nuorisotoimen toiminta ja leirit ovat olleet tärkeitä Tonille (luontoleiri) ja etenkin Samulle, jonka perhe kokivat Samulle kustannetun sukelluskurssin vaikuttavaksi asiaksi ja ratkaisevaksi käänneeksi pojan mielialan, itsetunnon ja terveyden kohentamisessa. Myös sekä Pete että Peten äiti ovat tuoneet esille nuorten Päihdepysäkin hyvin tärkeänä kontaktina.

”Päihtäri on semmoinen sen kuin marssii sisään niin se järjestyy, se tuli semmoiseksi ihan ennalta ehkäiseväksi. Käytiin siellä molemmat juttelemassa”

Terveydenhuollon palvelut ovat myös keskeisiä, aineistossa esiin nousevat psykiatria ja psykologipalvelut. Tarja Pösö (2004) havaitsi koulukotiin sijoitettuja nuoria koskevassa tutkimuksessaan, että yleisin lastensuojeluasiakirjoissa esiintyvä mielenterveyden häiriö on käytöshäiriö. Jonkinlainen käytöshäiriö oli todettu kolmella neljäosalla sijoitetuista nuorista. Tämä tarkoittaa, että käytöshäiriöiden syyt on selvitettävä, johon usein tarvitaan psykologin ja psykiatrian palveluja. Esimerkiksi

Peten kohdalla lääkityksen ja sosiaalisen tuen yhteisvaikutuksena oli käytöshäiriön lievittyminen.

Myös lasten asuinympäristö tulee esille aineistossa. Ongelmalliset tilanteet vaikeutuvat entisestään puutteellisten asuinolosuhteiden takia; Tonin kohdalla mainitaan hänen ja hänen isoveljensä huoneen olevan asumiseen kelvoton (ei lämmitystä), Samun kotona ei ollut peseytymismahdollisuutta. Heinin äiti asui levottomassa kerrostalossa, jossa oli runsaasti päihdeongelmaisia ja missä hän pelkäsi. Siten myös kunnan asuntopoliittikkakin on osaltaan lastensuojelua.

Peruspalvelujen ja lastensuojelun tukipalvelujen lisäksi haastatellut asiakkaat kertovat suhteestaan työntekijöihin. **Hyvän ja luottamuksellisen suhteen merkitystä** korostetaan, oli toinen osapuoli sitten sosiaalityöntekijä, opettaja tai muu henkilö:

”ensimmäistä kertaa tuntui että meitä kuunneltiin. Ja uskottiin että olemme oikeasti raitistuneet ja se ymmärsi senkin, että lapsen pitää tulla kotiin enemmänkin kuin pariksi tunniksi.” (Heinin äiti)

”kun oli semmoinen opettaja jota Pete arvostaa niin ei sitten tullut mitään valtataisteluita.” (Peten äiti)

”Ne on pysyneet ne (lastenkodin) työntekijät. Kun kaikki perhesuhteet oli retuperällä joka suuntaan, niin ne on ainakin pysyneet.” (Hanne)

Peten tapauksessa vanhemmat kokivat luottamuspulaa koulua kohtaan. Haastattelussa äiti kertoi huonoista kokemuksistaan Peten ala-asteella tarkkailuluokalla vietetystä jaksosta. Vanhemmat myös kokivat, etteivät opettajat usko Peten mahdollisuuksiin selviytyä opetuksesta. Tässä tapauksessa luottamus kuitenkin rakentui tilanteen edetessä kodin ja koulun välille.

”Koulun kanssa minusta jouduin kokoajan puolustamaan lasta, että tässä on hyviäkin puolia eikä hän ole pelkkä ongelma.”

”Koulun olen kokenut hankalana. Kun aina puhutaan koulun ja vanhempien yhteistyöstä niin se tuntuu semmoiselta että me olemme kuin tuomiolla. Kun minä ajattelen sen niin, että meidän kaikkien tehtävänä on auttaa sitä lasta. Minulla oli hirveät pelot tätä pienryhmää kohtaan, meillä kun tämä tarkkiskokemus”

”Koulun kanssa takkuili mutta sitten tuli tämä pienryhmä niin se on ollut ihan ok.” (Peten äiti)

Edellisessä luvussa nostettiin lastensuojelun henkilöstön panos keskeiseksi tuloksellisuustekijäksi. Asiakkaat eivät tuo esille sosiaalityöntekijöiden koulutukseen tai työhyvinvointiin liittyviä seikkoja, sen sijaan henkilökunnan tavoitettavuus ja vaihtuvuus saavat huomiota. Vuorovaikutussuhteen kehittyminen luottamukselliseksi ei ole mahdollista, jos työntekijä vaihtuu usein. Henkilösuhteiden lisäksi aineiston

asiakkaat nostavat lastensuojelusta esille **avun saamisen kynnyksen, palvelujen joustavuuden sekä tietojen kirjaamisen** ja välittämisen työntekijältä toiselle:

”Jo sitä ennenkin viisivuotiaana kun soitin perheneuvolaan ja ne ei ottanut sinne, koska mies ei suostunut. Se oli minulle tiukka paikka, koska ajattelin että olisi ollut Samulle tosi tärkeää... Sitten kun tänne avattiin niin pääsin heti, siinä ei tarvittu molempia vanhempia.” (Samun äiti)

”Ensinnäkin se työntekijä vaihtui tosi usein ja huonosti oli kirjattu asioita. --- Se oli äidillekin ja minulle rankkaa aina käydä ne asiat uudestaan. Ennen sijoitusta käytiin kahdella, kolmella ja sitten taas vaihtui. Ja kuitenkin on suhteellisen lyhyt tämä aika. Ja kyllä olisi ollut tärkeää, että olisi asiat kirjattu alusta asti hyvin, niin olisi ollut helpompi jatkaa.” (Hanne)

”Se on tuntunut turhauttavalta kun aina on palaverissa eri paikoissa pitänyt kertoa kaikki asiat aina alusta, vaikka ollaan annettu lupa eri tahojen vaihtaa tietoja keskenään. Tuntuu että kaikki tekevät työtä omissa putkessaan.” (Tonin äiti)

”Meidän tilanne oli tosi huono. Siitä ei tullut yhtään mitään. Mutta sosiaalitoimi tai ne työntekijät ei ottanut tätä oikein vakavissaan, Sen muistan ja se on jäänyt mieleen. --- Sitten oltiin semmoisessa pisteessä ettei sieltä ollut paluuta. Siihen olen pettynyt ettei puututtu asioihin ja ongelmiin alusta lähtien. Kumminkin jos ihmisellä on pokkaa mennä johonkin sosiaalitoimistoon hakemaan apua, niin silloin tilanne on jo vakava. Sitten ne otti jossain vaiheessa yhteyttä ja siinä vaiheessa minut piti sijoittaa nuorisokotiin”

Lastensuojeluprosessiin liittyvistä seikoista aineistosta esille nousevat avun saamisen kynnyks, **avun intensiivisyys** ja palvelun joustavuus. Tonin tapauksen lisäksi tuen intensiivisyys on ollut keskeinen edellytys myös aineiston päihdeongelmista kärsivien vauvaperheiden tapauksissa, jossa etukäteen todennäköisiltä näyttäneitä huostaanottoja ei ole tarvinnut tehdä (Juuso, Lassi). Perhetyön avulla lasten turvallinen kehitys on mahdollistunut biologisen vanhemman luona. Intensiivinen vauvaperhetyö on vaikuttanut myönteisesti lasten kehitykseen myös Kallandin (2004) tutkimuksen mukaan. Mahdollisuus säädellä avun intensiivisyyttä oli Leenalle tärkeää:

”Meille tuli se lastensuojelu. Me emme pyytäneet, vaan he tulivat heti automaattisesti (hoitojakson päättyessä). Aluksi kun meillä käytiin kolmekin kertaa viikossa, niin se välillä ärsyttikin. Kyllähän niistä perhetyöntekijöistä oli apua mutta kyllä se aluksi tuntui liialta. Kyllä olen sitten sanonut jos on häirinnyt liikaa. Mutta, sitten se perhetyö väheni ja välillä taas tuntui että niitä perhetyöntekijöitä tarvitsisi enemmän.” (Leena)

Alpo Heikkinen (2007) tarkasteli erilaisten menetelmien vaikuttavuutta selvittäneiden tutkimusten tietoja tehdessään omaa ehdotustaan avohuollon asiakkaana olleiden nuorten lastensuojelutyön kehittämiseksi. Nuoret hyötyisivät Heikkisen mukaan selkeistä ohjelmallisista interventioista, jotka ovat määräaikaaisia, hyvin tavoitteellisia ja mahdollistavat intensiiviyöskentelyn nuorten kanssa. Hänen mukaansa nuorten osalta

tehokas menetelmä on sellainen menetelmä, joka sisältää riittävän intensiivisen mahdollisuuden työskennellä nuoren kanssa, ja jossa vaikutetaan laaja-alaisella otteella nuoren koko elämänpiiriin ja toimitaan monia menetelmiä käyttäen. Intensiivisestä ja toiminnallisesta tuesta oli kysymys Tonin tapauksessa, jossa hän sai tukihenkilön mukaansa kouluun, kotiin ja harrastuksiin.

Helsingin sosiaaliviraston arviointihanke (Paananen 1990 Rousun 2007, 165 mukaan) jäsensi lastensuojelun vaikuttavuuden osoittamista. Yhtenä tuloksellisuuden menetelmänä mainittiin tiivis yhteistyö muiden asiakkaan kanssa työskentelevien kanssa. Tämän olemme todenneet pätevän myös tässä aineistossa. Vaikuttavuutta estäviä tekijöitä olivat mm. asiakkaan sitoutumattomuus muutostyöhön, riittämättömät resurssit ja se, ettei löydetty yhteistä tavoitetta asiakkaan kanssa työskentelyssä.

Tiinan asiakirjoista ei löydy merkintöjä siitä, että sosiaalityö olisi tehnyt yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa. Sen sijaan yhteistyö on ollut sujuvaa esimerkiksi Samun, Peten ja Heinin tapauksissa. Myöskään **yhteistä tavoitetta** Tiinan sekä sosiaali- ja perhetyöntekijöiden kesken ei löytynyt. Tiina ei itse pitänyt perhetyötä tarpeellisena ja ihmetteli avoimesti miksi hän ylipäätään on lastensuojelun asiakas. Sitoutumattomuudesta muutostyöhön löytyy merkkejä myös Tonin vanhempien osalta. Kumpikaan perhe ei esimerkiksi ollut suostuvainen käyttämään perheneuvolan palveluja.

Tiinan lapset otettiin huostaan heidän ollessaan 3 ja 4 -vuotiaita. Heini otettiin huostaan 2 – vuotiaana, ja Lassi asuu äitinsä kanssa runsaan tuen turvin, vaikka suoraan synnytyslaitokselta tapahtuvaa huostaanottoa pidettiin hänen kohdallaan todennäköisenä. Heinin, Juuson ja Lassin kehityksessä ei ole ainakaan toistaiseksi havaittu ongelmia. Tiinan lapset sen sijaan todennäköisesti ovat kärsineet seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Kalland ja Sinkkonen (2001) tutkivat huostaan otettujen lasten selviytymistä. He havaitsivat lasta suojaaviksi tekijöiksi lasten varhaisen huostaanoton ja sijoituksen perheeseen sekä yhden lapsen alhaisen sijoitusmäärän. Lapsen kannalta kyseisen tutkimuksen mukaan parasta on siis varhainen sijoitus ja pysyvät olosuhteet sijoituksen jälkeen. Samansuuntaisiin tuloksiin päätyy myös Anne Koponen, joka väitöskirjassaan (2006) tutki sikiöaikana alkoholille altistuneiden lasten kasvuympäristöä ja myöhempää kehitystä. Myöhemmän selviytymisen kannalta ratkaisevaa tutkimuksen aineiston lasten kohdalla oli se, kuinka varhain heidät oli sijoitettu pois biologisesta perheestään. Vähiten oireilivat ne lapset, jotka eivät olleet koskaan eläneet biologisten vanhempiensa kanssa. Siten lasten tilanteen ja kehityksen tarkka seuranta on tarpeen.

Myös Hanne sijoitettiin kodin ulkopuolelle. Hän muutti lastenkotiin murrosikäisenä, ja on siirtynyt itsenäiseen elämään sujuvasti tukihenkilön avulla. Tämä onkin usein kriittinen kohta lastensuojelulasten elämässä, Kalland, Pensola, Meriläinen ja Sinkkonen (2001) havaitsivat sijoitettuna olleiden lasten itsenäistymisvaiheen olevan erityisen riskialtis. Huostassa olleiden lasten riski kuolla ennen 25 ikävuoden saavuttamista havaittiin tutkimuksessa olevan kolminkertainen koko ikäryhmään verrattuna. Yleisimmät kuolinsyyt liittyivät päihteisiin, onnettomuuksiin ja itsemurhiin.

Mitkä merkit ja minkälaiset muutokset lapsen ja perheen tilanteessa kertoivat onnistumisista? Onnistuminen tarkoittaa lapsen kannalta hyviä ja turvallisia ihmissuhteita, huolenpitoa henkisesti ja fyysisesti sekä tärkeiden ihmissuhteiden pysyvyyttä. Aino Ritala-Koskinen (2003) määrittelee onnistumisessa olevan kyse lopulta hyvin yksinkertaisista, tavalliseen elämään ja elämänhallintaan liittyvistä asioista. Onnistumisessa näyttäisi perustaltaan olevan kyse tavallisuuden saavuttamisesta. Lasten hyvinvointi on kiinni yleisten mittapuiden mukaan hyvin yksinkertaisista asioista, joiden saavuttaminen voi kuitenkin lastensuojelun asiakkaina olevien lasten elämässä tarkoittaa valtavia harppauksia. Lapsille onnistuminen merkitsee turvallisia kasvuolosuhteita ja aikuisille kykyä kantaa vastuuta ja huolehtia lapsen kasvun edellytysten toteutumisesta.

Aikaansaaduista vaikutuksista mainitaan teksteissä ja haastatteluissa usein **koulunkäyntiin liittyvät positiiviset huomiot** (läksyjen tekeminen, poissaolojen väheneminen, kokeisiin valmistautuminen, keskittymiskyky oppitunneilla). Lisäksi mainitaan siisteyden ja **perushoitoon liittyviä asioita** ("hoidetumman oloinen", peseytynyt, ei nälkäisyyttä). Sosiaaliseen olemukseen on kiinnitetty myös huomiota (**häiritsevän käyttäytymisen väheneminen, kontaktin ottaminen toisiin ihmisiin, on kavereita, iloisuus**). Yhtenä tärkeänä huomiona tuodaan esille "oma tsemppi", **tavoitteellinen toiminta ja usko omiin kykyihin** – joko lapsessa tai hänen huoltajassaan. Vauvojen osalta seuranta keskittyy edellä mainittujen lisäksi vauvan **kehitysseurantaan ja vuorovaikutukseen** äidin kanssa.

Tavoitteellinen toiminta liittyy esimerkiksi Peten kohdalla hänen ammattitoveeseensa. Hän tietää, millainen keskiarvo tulee todistukseen saavuttaa ja mikä merkitys rikosrekisterillä on tavoitteen saavuttamiselle. Myös Hannen kohdalla onnistumisen osoituksena pidettiin hänen **kouluttautumistaan ja sijoittumistaan työelämään**. Näin tulemme yhteiskunnallisiin tai väestötason vaikutuksiin. Niistä aineistossa on myös negatiivinen esimerkki, Tiinan tapaus, jossa lastensuojeluasiakkuutta tai päihdeongelmaa ei ole onnistuttu sukupolvien välillä katkaisemaan.

Aino Ritala-Koskinen (2003) artikkelissa onnistumisen kokemuksista löydetään kolme yhdistävää teemaa: luottamus, yhteinen tavoite ja elämän kokonaisuus. Asiakkaan ja työntekijän keskinäinen luottamus on tärkeää myös tämän selvityksen aineistossa, luottamuksellisen suhteen merkityksestä puhuvat Hanne ja Heinin sekä Peten äidit. Peten äidillä oli vaikeuksia luottaa koulun toimintaan, mutta siinäkin luottamus onnistuttiin rakentamaan alkutilanteesta huolimatta. Tiinan kohdalla taas näkyy selkeästi luottamuksen puute etenkin perhetyöntekijöihin.

Ritala-Koskinen kirjoittaa myös, että eri auttajatahojen laaja moniammatillinen yhteistyö, yhteinen tavoite ja näkemys työn päämäärästä ovat ratkaisevan tärkeitä. Tämän on edellä todettu pätevän myös omaan aineistoomme. Heinin äiti kertoo siitä, että hänellä on koko ajan ollut selkeä päämäärä, jota sijaisperhe ja myöhemmin myös sosiaalityöntekijä tukivat. Petellä oli myös selkeä tavoite, joka motivoi häntä sitoutumaan koulunkäynnin ongelmien ja rikoskierteen korjaamiseen. Heinin äiti on esimerkki siitä, että tavoite voi lähteä myös asiakkaasta itsestään, aina se ei ole viranomaisen tai työntekijän määrittelemä.

On selvää, ettei eri viranomaistenkaan yhteinen näkemys tarpeista ja tavoitteista riitä, ellei asiakas itse ole samaa mieltä. Tiina ei nähnyt syytä perhetyölle tai perheneuvonnalle. Myös Tonin vanhempien sitouttaminen asetettuihin tavoitteisiin perheen arjen järjestämiseksi epäonnistui, ja yksi perheen lapsista jouduttiin sijoittamaan ja Toni siirtyi sairaalahoitoon.

Kolmas Ritala-Koskisen (ema.) nostama teema on *elämä kokonaisuutena*. Asiakkaiden elämään vaikuttavat sosiaalityön lisäksi monet muut asiat, viralliset ja epäviralliset. Vanhempien parisuhteeseen liittyvät asiat, asuminen, päihdeongelmat, sairaudet, työelämä, ystävät ja sukulaiset ovat mukana elämän kokonaisuudessa. Sosiaalityön mukanaololla on merkityksensä kokonaisuudessa, mutta se ei voi kokonaan päättää elämän käännteistä tai ottaa niistä vastuuta.

Taloudellisesti niukkaa on ollut aineiston päihdeongelmaisilla pienten lasten äideillä. Asunnon saaminen ja säilyttäminen on ollut ongelmallista, ja läsnä on ollut myös väkivallan uhka. Monien ongelmien ristipaineessa riittävän tahtotilan saavuttaminen on vaikeaa. Aineiston Hannen sekä Heinin äidin kohdalla kiiteltiin erikseen heidän sisukkuuttaan. Ritala-Koskisen aineiston asiakkaat korostivat oman tahdon ratkaisevaa merkitystä, mutta olosuhteiden ollessa hyvin huonot tai kriisissä tarvitaan sosiaalityön tukea.

Heinin äiti jaksoi määrätietoisesti vaatia huostaanoton purkua vastakaiun puuttuessaikin, mutta Tiinan täytyi antaa periksi ongelmien kärjistyttyä uudelleen. Peten kohdalla sosiaalityö oli myötävaikuttamassa hänen muuttoaan isänsä luokse asumaan. Tämä helpotti Peten ja tämän äidin ja veljien tilannetta. Sama ei kuitenkaan onnistunut Hannen kohdalla, joka myös pyysi saada muuttaa isänsä luo. Isä ei tähän järjestelyyn suostunut. Lastensuojelu ei voi määritellä kaikkia käytettävissään olevia mahdollisuuksia ja voimavaroja.

Vaikuttavaa lastensuojelua syntyy monessa tasossa ja paikassa. Myös panostusta tukea tarvitseviin lapsiin tulee tehdä monella tasolla, yksilö-, perhe ja yhteiskuntatasolla kuten jo lakikin velvoittaa. On otettava laajasti huomioon kunnan olosuhteet, joissa lastensuojelua tehdään. Lastensuojelun kannalta on merkitystä sillä, minkälaisia resursseja kunnan peruspalveluissa on käytettävänä on ongelmien ennaltaehkäisemiseksi ja jo syntyneisiin ongelmiin puuttumiseksi. Kun on todettu peruspalvelujen kyvyttömyys auttaa ongelmiin joutunutta perhettä, astuu kuvaan lastensuojelun palvelujärjestelmän kyky vastata avuntarpeeseen. Voidaanko tarjota oikea-aikaisesti juuri tämän perheen tarvitsemaa apua?

Edellä esitettyjen tapausten valossa vaikuttava lastensuojelu sisältäisi seuraavanlaisia asioita:

- usean sektorin mahdollisimman saumaton yhteistyö
- koko perheen auttaminen
- riittävän intensiivinen ja pitkäkestoinen tuki
- toiminnalliset tukimuodot

- asiakaskohtainen joustavuus
- luottamuksellinen asiakassuhde
- tavoitteellinen työskentely
- toimiva tiedonkulu, tarkka kirjaaminen ja dokumentointi
- avun saamisen nopeus

Vaikuttavan lastensuojelun tunnusmerkkejä aineistossa olivat seuraavat muutokset:

- koulunkäynnin säännöllistyminen
- iloisuuden, aktiivisuuden ja avoimuuden lisääntyminen
- rikosten, aggressiivisuuden ja kastelun ym. oireiden väheneminen
- hyvä vuorovaikutus- ja kiintymyssuhde vanhempien ja lasten välillä
- ”normaali” kehitys, perushoito ja arki
- kouluttautuminen, työllistyminen

5. Kuinka arvioida lastensuojelun vaikuttavuutta?

5.1. Tuloksellisuuden arviointi

Prosessin näkökulmasta lastensuojelua arvioitaessa voidaan esittää sellaisia kysymyksiä kuten ”miten prosessi toimi?”, ”millaisia panoksia tarvittiin?”, ”mitä vaikutuksia prosessi tuotti ja miten?”. Prosessin panoksia ovat esimerkiksi organisaation panokset (mm. henkilöstön määrä ja osaaminen sekä toimintamäärärahat) – erityisen kriittinen panos on lapsen palveluprosessista vastaavan sosiaalityöntekijän panos. Prosessin etenemiseen vaikuttavat keskeisesti myös asiakkaiden omat ja ”luomuverkoston” panokset, sekä yhteisölliset panokset. Tällaisia ovat mm. lapsen lähiympäristössä vaikuttavat muut aikuiset sekä yhteisöllinen turvallisuus ja sosiaalinen pääoma. Nämä erilaiset panostekijät ovat mukana vaikutuksia luovassa lastensuojelun ketjussa. (Rousu 2007, 158.)

Organisaation tärkein ominaisuus on sen kyky aikaansaada niitä asioita, minkä vuoksi se on olemassa. Sosiaalitoimen tärkein aikaansaannosten seuranta on vaikuttavuuden seuranta. Organisaatiolla on kuitenkin myös muita aitoja tietotarpeita kuin aikaansaannokset, nimittäin ne asiat, jotka ovat mahdollistaneet aikaansaannokset, *aikaansaannosajurit* (Kaplan & Norton 1996 31–32 Paasion 2003, 37 mukaan). Näitä mahdollistavia tekijöitä voidaan seurata myös systemaattisesti. Aikaansaannoksen ja sen mahdollistavien tekijöiden erottaminen perustuu syy- ja seuraussuhteiden tarkasteluun. Esimerkiksi osaamisen kehittäminen on tyypillinen aikaansaannoksen mahdollistaja.

Lastensuojelussa vaikutusten syntymisen avaintoimija on asiakas itse, lapsi ja hänen vanhempansa. Ensi askel vaikutusten selvittämisen polulla olisi asiakkaan arvioivan palautteen kirjaaminen. Lapsen ja vanhempien kokemukset palvelujen toimivuudesta, saatavuudesta, osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta voidaan jäsentyneesti kirjata asiakasasiakirjoihin, ja näistä kirjauksista voidaan koota yhteenvetoja, jotka kuvastavat palveluprosessin toimivuutta asiakasnäkökulmasta. (Rousu 2007, 158).

Asiakas- tai tapauskohtainen vaikuttavuus on kaiken perusta. Mikäli asiakkaan ja työntekijän välisessä prosessissa ei synny tietoa asiakastyön vaikuttavuudesta ei sitä synny millään muillakaan tasoilla. Kuitenkin palvelujen vaikuttavuuden arviointi edellyttää muutakin tietoa, esimerkiksi tietoa asukkaiden tarpeista ja ongelmallisista elämäntilanteista, tietoa palveluista ja niiden käytöstä, tietoa asiakasmuutoksista

Arviointi täsmentyy organisaation eri tasoilla erilaisiksi painopisteiksi. Asiakaspalvelutyössä keskitytään tuottamaan tietoa asiakastyön tuloksista ja vaikutuksista, onnistumisen laadusta ja määrästä sekä onnistumisen edellytyksistä. Tätä tietoa tarvitaan, kun työyhteisöissä ja työyksiköissä arvioidaan yksikön onnistumista tehtävissään ja tavoitteissaan. Samoin toimialalla ja koko organisaatiossa hyödynnetään asiakastyöstä ja toimintayksiköiden työstä tuotettua arviointitietoa. (Rousu 2007, 159.)

5.2 Vaikuttavuuden arviointi

5.2.1 Vaikuttavuuden arviointi sosiaalityössä

Arviointiin sosiaalipalveluissa ja vaikuttavuuden osoittamiseen arvioinnilla liittyy paljon kritiikkiä. Sosiaalipalvelujen vaikuttavuuden arviointia pidetään ongelmallisena tulokseen vaikuttavien, monimutkaisten kausaalisten suhteiden vuoksi. Sosiaalipalvelut ovat tyypillisesti vuorovaikutuksellisia asiakastilanteita joissa vaikutusmekanismit eivät ole suoraviivaisia.

Sosiaalityön vaikuttavuus liittyy työssä tehtäviin interventioihin ja vaikuttaminen on jollain tapaa aina osa työtä. Ammatilliseen sosiaalityöhön liittyy yleensä aina pyrkimys tehdä vaikuttavaa, tavoitteellista ja asiakkaan tilannetta muuttavaa työtä. Työssä tapahtuvat interventiot nähdään vain yhtenä asiakkaan elämään vaikuttavana asiana, jolloin oman työn vaikutusten eristäminen muista vaikutuksista ei ole mahdollista (Jokinen, Juhila & Raitakari 2003, 152–154.)

Sosiaalityön käytännöissä on siis paljon erilaista arviointia ja seurantaa. Kyse ei silti useinkaan ole systemaattisesta arvioinnista, eikä kaikki arviointikaan ole *vaikuttavuuden* arviointia. Arviointiin on useita erilaisia lähestymistapoja; on itsearviointia, asiakaslähtöistä, taloudellista ja vaikuttavuuden arviointia sekä kehittäväää arviointia. Arvioinnin ytimenä pidetään yleensä arvottamista eli sen osoittamista, onko jokin asia hyvin vai huonosti, arvokas vai arvoton, hyödyllinen tai hyödytön tai parempi vai huonompi kuin jokin toinen. Arvioinnin perustaksi tarvitaan siis kriteereitä, joiden pohjalta tehdään arvottavia päätelmiä arvioinnin kohteesta.

Sekä vaikuttavuuden että tavoiteperusteisen arvioinnin päämääränä on selvittää, missä määrin interventio on vaikuttanut tietyn tavoitteen toteutumiseen. Vaikuttavuuden arvioinnissa on kuitenkin kyse enemmästä kuin vain tavoitteiden toteutumisen asteen arvioinnista. Vaikuttavuuden arviointi eroaa tavoitteiden saavuttamisen arvioinnista (goal achievement evaluation) siten, että jälkimmäisessä ei huomioida lieveilmiöitä ja tarkoittamattomia vaikutuksia, joita toiminnalla voi olla (Kuitunen & Hyytinen 2004, 22). Lisäksi vaikuttavuuden arviointi kohdistuu erityisesti

selityksiin ja on parempi silloin, kun halutaan antaa neuvoja siitä, miten interventio toimisi paremmin. (Dahler-Larsen 2005, 18.)

Vaikuttavuuden arvioinnin peruskysymys keskittyy siihen, mikä vaikuttaa mihinkin, miten, milloin ja millä edellytyksillä. Vaikuttavuuden voidaan sanoa kuvaavan sekä tulosta, vaikutusta että vaikuttamisen prosessia. Kysymys vaikuttavuudesta keskittyy siihen, missä määrin saavutetut tulokset ovat toteutetun intervention tuottamia. Sitä, miten jonkin tietyn intervention ajatellaan vaikuttavan, voidaan kutsua ohjelmateoriaksi. (Dahler-Larsen 2005, 7.)

Paasio (2006) määrittelee vaikuttavuuden suhteeksi, joka muodostuu kahden elementin välille. On kyettävä tunnistamaan ja tietämään jotain suhteen molemmista muuttujista ja niiden välillä olevasta mekanismista. Vaikuttavuuden arvioinnin suurin haaste ei ole itse mittaaminen, vaan kokonaisvaltainen jäsentynyt näkemys ja teoreettisesti kestävä ymmärrys siitä, mitä ollaan mittaamassa.

Vaikuttavuuden arvioinnin päämääränä on siis tavoiteperustaisen arvioinnin tavoin selvittää, missä määrin interventio on vaikuttanut tietyn tavoitteen toteuttamiseen. Vaikuttavuuden arviointia ei pidä valita, jos syy-seuraussuhteita ei näytä olevan tai jos interventiolla uskotaan olevan itsessään jokin arvo vaikutuksista riippumatta tai jos ei pyritä saavuttamaan konkreettisia tavoitteita. Vaikuttavuutta arvioitaessa arviointikohde tulisi rajata ajallisesti ja paikallisesti. Mikäli interventio on pitkäkestoinen, tulee selvittää, pysyykö se täsmälleen samana koko ajan. (Dahler-Larsen, 24.)

Tämä aiheuttaa suuria haasteita lastensuojelun vaikuttavuuden arvioinnille: Miten voimme esimerkiksi eristää perheen saaman terapeuttisen tuen vaikutuksen samaan aikaan annetusta perhetyön tuen vaikutuksista? Jos voimme havaita esimerkiksi edellä esitellyn *Peten* koulutyön tehostumisen, miten voimme erottaa hänen aloittamansa lääkityksen vaikutuksen siitä, mikä vaikutus on ollut hänelle räätälöidyllä pienryhmäopetuksella? Toinen aineistoa lukiessa heräävä kysymys on, onko mielekästä pyrkiä arvioimaan vaikuttavuutta silloin, kun asetetut tavoitteet ovat ”vanhemmuuden tukeminen perhetyön avulla”? Onko vanhemmuuden tukeminen riittävän konkreettinen tavoite ilman, että sitä avataan tarkemmin? ”Lastensuojelu” itsessään on hyvin epämääräinen mitattava, kuinka se voisikaan olla samanlainen interventio jopa vuosia kestävä asiakkuuden ajan? Kokonaisuus on siis hajotettava pienemmiksi osa-alueiksi, jotta vaikuttavuutta voidaan arvioida.

5.2.2 Realistisen arvioinnin mahdollisuudet

Yksi vaikuttavuuden arvioinnin muoto on tapauskohtainen realistinen arviointi. Realistinen arviointitutkimus tavoittelee syy- ja seuraussuhteiden selvittämistä, mutta kritisoi kokeellisten arviointiasetelmien käyttöä. Realismissa pyritään ottamaan huomioon ilmiöiden monimuotoisuus, mutta kiistetään se että kaikki tapaukset olisivat vain yksittäistapauksia. (Paasio 2003, 29.)

Vaikuttavuuden koeasetelmassa pyritään selvittämään, mikä osa havaitusta asiakasmuutoksesta johtuu nimenomaan interventiosta. Tätä tutkitaan jakamalla

ihmiset kahteen ryhmään siten, että ryhmät ovat kaikkien olennaisten piirteiden suhteen toistensa kaltaisia. Toinen ryhmä osallistuu interventioon (saa palvelua) ja toinen ei. Koeasetelmaan perustuva arviointi ei voi vastata kysymykseen *miksi* interventio on vaikuttava. Realistisen arvioinnin tarkoitus on selvittää juuri sitä miksi jokin interventio toimii joidenkin ihmisten osalta ja toisten osalta ei. Näin ollen realistinen arviointi pyrkii vastaamaan juuri siihen kysymykseen, joka on ammatillisen oppimisen kannalta keskeisin.

Realistisen arvioinnin ydin koskee syy- ja seuraussuhteen luonnetta. Ei siis riitä, että tuotetaan systemaattista tietoa interventioista ja asiakasmuutoksesta. Pitää tuottaa tietoa erilaisista asiakkaan elämäntilanteista ja olosuhteista sekä niistä muutosvoimista tai mekanismeista, jotka varsinaisesti tuottavat muutoksen.

Tapauskohtaisella arvioinnilla tarkoitetaan asiakassuhteeseen sovellettavaa arviointimenetelmää. Menetelmän tarkoituksena on osoittaa, miten asiakas on edennyt yhdessä sovittujen ja asetettujen tavoitteiden suuntaisesti. (Rostila & Mäntysaari 1997, 406)

Tapauskohtaisessa arvioinnissa on tarkoitus mitata toistuvasti ja tietyin väliajoin työskentelyn kohteena olevaa asiantilaa (tapauskohtainen tutkimusasetelma). Tapauskohtaista evaluointia sovelletaan arviointimenetelmänä yksittäisessä asiakastapauksessa ja siinä pyritään selvittämään ja osoittamaan se, miten asiakas on edennyt yhdessä asetettujen tavoitteiden mukaisesti (Rostila & Mäntysaari 1997). Tapauskohtaiselle evaluaatiolle on määritelty neljä ehtoa: 1) asiakkaan ongelma voidaan täsmentää, 2) asiakkaan ongelmaa voidaan mitata, 3) asiakkaan ongelman muuttumista voidaan seurata ajassa, sekä ennen että jälkeen intervention ennalta suunnitellun tutkimusasetelman avulla ja 4) asiakassuhteessa voidaan tehdä suunniteltu interventio. (emt., 4.)

Sosiaalityössä tällaisten ehtojen täytyminen ei ole helppoa. Rostila ja Mäntysaari (1997) katsovatkin, että tapauskohtainen evaluaatio on mahdollista keskittää asiakkaan edistymisen seuraamiseen ilman yksittäisen intervention osoittamista. Tällöin kysymyksenä on ”ovatko intervention kohteena olevat ongelmat muuttuneet vai eivät?” Tiukasti vaikuttavuuden arvioinnin perinteeseen pohjaten kysymys kuuluisi ”onko tämä tietty interventio aiheuttanut muutoksen?”.

5.2.3 Vaikuttavuuden arvioinnin edellytyksiä

Kananoja ja Turunen (1996) tarkastelevat arvioinnin oikeutusta lastensuojelutyön viitekehystä. Heidän mukaansa arvioinnin oikeutus lastensuojelutyössä perustuu siihen, että lapsen edun turvaaminen on eettisesti vaativa tehtävä. Ristiriitaisissa tilanteissa tehtyjen ammatillisten ratkaisujen tulee olla perusteltuja ja perustelujen tulee olla myös sisällöllisesti dokumentoituja. Tässä on myös systemaattisen arvioinnin paikka; arviointi kertoo, miten työntekijä ymmärtää tilanteen, miten kunkin lapsen etu on määritelty ja minkälaisin toimintatavoin työntekijä ennakoii muutoksen saatavan aikaan. (emt., 82.)

Asiakkaiden hoidon ja tuen vaikutuksiin liittyvää seurantatutkimusta, jossa asiakkaan tilannetta arvioitaisiin jonkin ajan kuluttua ja mahdollisesti vielä uudelleen vuoden tai kahden kuluttua, on vähän ja se kohdistuu pääosin sijoitetuina olleiden lasten selviytymiseen. Asiakasvaikuttavuuden arviointi on liittynyt esimerkiksi huostaan otettujen lasten ja heidän vanhempiensa kokemuksiin ja lasten myöhempään selviytymiseen hoidon jälkeen. (esim. Pölkki 2004.)

Lasten ja perheiden elämän kuntouttamiseen on kehitetty vilkkaasti erilaisia menetelmiä eri-ikäisille lapsille ja erilaisiin ongelmatilanteisiin. Menetelmien kehittämistyöhön näyttää liittyvän myös yhä useammin systemaattista vaikutusten arviointitutkimusta. Esimerkiksi Perhepuykki-menetelmän ja dialogisten menetelmien tuoteperheen sekä läheisneuvonpitojen kehittämistyöhön on liittynyt myös vaikuttavuuden arviointia. (Rousu 2007, 172 – 173.)

Kazin (1998) mukaan tapauskohtaisella arvioinnilla tarkoitetaan työntekijöiden toimesta tapahtuvaa arviointia, jossa käytetään tapauskohtaisia tutkimusasetelmia. arviointiasetelman tarkoituksena on systemaattisesti seurata asiakkaan edistymistä tai selvittää interventioiden tai toimintamallien vaikuttavuutta. Tapauskohtaisella tutkimusasetelmalla tarkoitetaan asiakkaan kohdeongelman toistuvaa mittaamista käyttäen tarkoituksenmukaisia tulosmittareita tai indikaattoreita. Toistuvien tulosmittausten perusteella voidaan päätellä, onko ongelmallinen asia kehittynyt parempaan vai huonompaan suuntaan. (emt. 6-7.)

DePoy ja Gibson (2003,7) korostavat, että arviointi ja toiminnan vaikuttavuus on ratkaisevalla tavalla kiinni **kohteena olevan ongelman ja ilmiön määrittelystä** ja ymmärtämisestä. ”Kuten niin usein sosiaalipalveluissa voimme havaita, interventioiden kehittäjän eivät yleensä erittele kohteena olevaa sosiaalista ongelmaa, vaan ryntäävät suoraan interventioon, jonka uskovat olevan tarpeellinen. Monien sosiaalipalvelujen ajattelu- ja toimintaprosesseista puuttuu valitettavasti jäsenyys, miksi juuri tätä lähestymistapaa interventioon olisi syytä soveltaa, tai mihin sosiaaliseen ongelmaan on tarkoitus puuttua. Ilman selkeää ymmärrystä kohteena olevasta ongelmasta, ja ilman näyttöä juuri tähän ongelmaan soveltuvasta interventiosta, emme kykene osoittamaan ammatillisen käytännön arvoa.” (Paasion 2003, 6 mukaan.)

Tarvearviointi (needs assessment) vastaa kysymykseen sosiaalisista oloista ja ihmisten tarpeista. Tarvearviointi viittaa ongelman määrittelyyn ja ilmiön analyysiin, jossa määritellään ilmiön luonne ja esitetään hypoteeseja sen syntyyn ja kehitykseen vaikuttavista tekijöistä. Kausaalihypoteesien julkilausuminen on tärkeä osa arviointiprosessia siksi, koska jos emme tuo esille oletuksiamme asioiden välisistä syy-seuraus-suhteista, emme voi korjata virheellisiä tai puutteellisia oletuksia. Tarvearviointi on vaikuttavuuden arvioinnin prosessin ensimmäinen vaihe.

Hyvinvointipalveluissa joudutaan tavallisesti ottamaan huomioon hyvin erilaisia vaikutteita, jotka voivat muuttaa toimintaa tai sen pyrkimyksiä. Lopputuloksena voi olla isojakin eroja sen suhteen, millaiseksi palvelu oli tarkoitettu ja miten se todellisuudessa toteutettiin. Näin ollen on tärkeä selvittää palvelun toteuttamista: mitä todellisuudessa tehtiin ja mitä palveluja todellisuudessa toteutettiin. Seuranta on yksi tapa jolla arvioija voi näitä kysymyksiä tutkia.

Asiakasmuutoksen seurannalla tarkoitetaan niiden ilmiöiden tai asioiden muutosten säännöllistä mittaamista tai havainnointia, joiden edistämiseksi palvelu tai hanke on olemassa ja josta se kantaa vastuuta. Muutosmittareiden valinnassa kaikkein tärkein vaihe on palvelun tai hankkeen vaikutusteorian muotoilu eli niiden oletusten esittäminen syy- ja seuraussuhteiden ketjusta, jonka lopputuloksena on asiakkaan parantunut hyvinvointi. (Paasio 2003, 23.)

Tapauskohtaisen arvioinnin edellytyksenä on, että asiakas ja työntekijä yhdessä tunnistavat työskentelyn kohteena olevan ongelman. Tapauskohtainen arviointi edellyttää myös työntekijän työssään soveltaman työmenetelmän määrittelemistä ja työskentelyn kohteena olevan ongelman seuraamista ajassa. (Rostila & Mäntysaari 1997, 402.)

Tapauskohtaisessa arvioinnissa voidaan käyttää monenlaisia mittareita. Mittareina voivat toimia valmiit kyselylomakkeet, joiden avulla voidaan saada täsmällistä tietoa työskentelyn kohteena olevasta asiasta. Mittarina voi toimia jonkin toiminnon laskeminen tai saatavilla oleva virallinen tieto esimerkiksi nuoren poissaoloista koulusta. Mittareina voidaan myös käyttää asiakkaan omiin kokemuksiin perustuvaa tietoa. (Rostila 2001, 94–95). Mittari toimii arvioinnin apuvälineenä, kun pyritään saamaan aikaan muutosta asiakkaan tilanteessa. Lastensuojelun perhetyön tavoitteiden saavuttamisen seuraamiseksi on kehitetty lomakkeita esimerkiksi Vantaalla.

Kazin mukaan (emt., 129–131) tapauskohtainen arviointi soveltuu käytännön työn arviointivälineeksi, koska tapauskohtaisen arvioinnin voidaan katsoa edistävän käytännön työskentelyä asiakkaiden kanssa. Työskentelyn tavoitteiden täsmentämisen vaatimus ohjaa työntekijää pohtimaan asiakkaan tilannetta ja sitä, mitä työskentelyllä tavoitellaan. Arviointi edistää työntekijän ja asiakkaan välistä yhteistyötä ja tarjoaa mahdollisuuden työntekijälle saada palautetietoa oman työnsä tuloksista. Arviointi ei kuitenkaan saa dominoida käytännön työprosessia, eikä yhden asiakkaan kanssa saadut työskentelyn tulokset ole yleistettävissä muihin asiakastilanteisiin.

Lastensuojelun ydin on turvata lapsen terveys ja kehitys silloin, kun se on vaarantunut tai uhkaa vakavasti vaarantua. **Lastensuojelun tulee siis tietää lapsen terveyden ja kehittymisen tila asiakkuuden alkaessa, sen aikana ja sen päättyessä** voidakseen arvioida, tuliko tehtävä täytetyksi. Haasteena on, kuinka nämä asiat tutkitaan asiakkuuden alussa ja miten sen seuranta ja dokumentointi toteutetaan asiakkuuden kuluessa. Jotta resursseja kohdennettaisiin oikein, tulee tieto myös voida raportoida päätöksentekijöille.

Lastensuojelun vaikuttavuuden arviointi ei siis ole mahdollista jollei tuoteta tietoa, johon arviointi voidaan perustaa. Tällä hetkellä sellaista tietoa ei asiakastiedostoihin juuri kerry. Dokumentointia tulee kehittää siten, että arviointi tulee mahdolliseksi. **Tavoitteiden nimeäminen ja systemaattinen seuranta** ovat avainasemassa. Dokumentointiin panostaminen hyödyttää lastensuojelun tuloksellisuutta myös asiakasnäkökulmasta, dokumentoinnin puutteita kritisoitiin haastatteluissa paljon.

6. Lopuksi - mitä ”pitäisi” tehdä?

”Olisi tärkeä pystyä ajoissa seulomaan ne, jotka tosissaan tarvitsee apua. Joka koululla pitäisi olla oma koulukuraattori ja erityisopetusluokkia saisi olla enemmän.”

”Tieto pitäisi saada kulkemaan paremmin. Se on tuntunut turhauttavalta kun aina on palavereissa eri paikoissa pitänyt kertoa kaikki asiat aina alusta, vaikka ollaan annettu lupa eri tahojen vaihtaa tietoja keskenään. Tuntuu että kaikki tekee työtä omassa putkessaan.”

”Olisi ollut parempi, että lapsi olisi päässyt suvun luokse tai ainakin lähemmäs perheeseen niin olisin nähnyt Heidiä useammin.”

”Kyllä siihen (huostaanoton purkuhakemus) pitäisi vanhempien hakemus riittää, ettei tarvitse asianajajaa palkata. Mutta ei saa edes vastausta, kielteistäkään, josta voisi valittaa.”

”Pitää ottaa todesta ne vanhemmat. Vaikka olisi ollut minkälaisia ongelmia, niin ne voi selvittää niistä. Jos tulee jotain papereita, niin ne pitää kanssa lukea ja tulla päätös.”

”Pitäisi paremmin tiedottaa näistä tuista ja toimenpiteistä”

”Niin ja siinä ei mitään toivoa annettu pojalle, kokoajan oli semmoinen ettei tämä kuitenkaan onnistu. Jotain toivoa pitäisi antaa, että on siinä jotain positiivistakin.”

”silloin oli tämä palaveri missä tuli näitä kaikkia missä on ongelmaa, ja kuitenkin mitään viestiä ei ollut tuotu koulusta aikaisemmin. Sitten tuli kaikki ja kaatui päälle kerralla. Pitäisi aikaisemmin ottaa esille”

”Ei pitäisi joutua odottamaan niin kauan sitä psykiatrille pääsyä”

”Kumminkin jos ihmisellä on pokkaa mennä jonnekin sosiaalitoimistoon hakemaan apua, niin silloin pitäisi herätä jossain, tilanne oli jo vakava silloin. Pitääkö aina mennä sinne lopu ääripäähän?”

”Minun mielestä on tärkeää, että on se yksi henkilö siellä (lastenkodissa) johon voit täysin luottaa.”

”Aina aloitettiin alusta uuden sosiaalityöntekijän kanssa, sitten kun vaihtui ja osa oli jättänyt kirjaamatta. Kyllä olisi ollut tärkeää että asiat olisi kirjattu alusta asti hyvin, niin siitä olisi ollut seuraavan helpompi jatkaakin.”

”Niin kyllä sitä rahaakin pitäisi jostain aina välillä löytyä. Omalta kohdaltani sain lastenkodissa kymmenen euroa viikkorahaa 17-vuotiaana. Ja kun olin avohuollossa niin ei saanut mitään itsenäistymisrahaa. Se oli mukavaa kun tehtiin aina kesällä ja talvilomalla joku reissu, että siihenkin löytyisi rahaa.”

”Kävimme yhdessä siellä kotona ensimmäiset kerrat. Joskus ei ollut paljon työntekijöitä (lastenkodissa) kesällä, mutta yleensä oli sen verran työntekijöitä että pystyi lähtemään ja joku jäi”

”Ylipaikoilla on lapsia paljon lastenkodeissa. Silloin ei ole kuin sohva. Kyllä jokaisella pitää olla oma huone. Tilanteet on kuitenkin sen verran vaikeita että se oma rauha olisi hyvä olla.”

”Hyvä olisi nämä kriisiperheet. Semmoisia perheitä jotka toimisivat sijaisperheinä näissä tilanteissa. Voisivat ottaa vaikka keskellä yötä jos tarve vaatii.”

”Sitten se perhetyö vähentyi ja välillä taas tuntuu että niitä perhetyöntekijöitä tarvitsisi enemmänkin”

”Välillä toivoisin saavani tukea siihen, että näen asiat eri tavalla, vaadin lapsen isältä seuloja. Että jos se onkin retkahtanut”

Lähteet

Dahler-Larsen, P. 2005: Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt - menetelmäkäsikirja 3/2005. FinSoc, Stakes.

Ellonen, N. 2008: Kasvuyhteisö nuorten turvana. Sosiaalisen pääoman yhteys nuorten masentuneisuuteen ja rikekäyttäytymiseen. Väitöskirja, Tampereen yliopisto.

Erinomainen Lastensuojelu 2006. Laadunhallinnan välineet. Edufin.

Heikkinen A. 2007: Nuoret lastensuojelun avohuollossa – palvelujen ja menetelmien tarkastelu. Sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalialan kehittämishankkeen lastensuojelun kehittämishankkeen raportti. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2007:1

Jokinen A., Juhila, K. & Raitakari, S. 2003: Sosiaalityötä ”menestystarinoiden” tuolla puolen? Teoksessa Satka, M. & Pohjola, A. & Rajavaara, M (toim.) 2003 Sosiaalityö ja vaikuttaminen. 149-169. Jyväskylän yliopisto.

Kananoja, A. & Turunen, M-M. 1996: Tähän suuntaan lastensuojelu. Aiheita 4/1996, 73–92. Stakes.

Kazi, M. A. F. Realistic Evaluation in practice. Health and Social Work. London, Thousand Oakes.

Kalland, M., Pensola, T. H., Meriläinen, J. & Sinkkonen J. 2001: Mortality in children registered in the Finnish child welfare registry; population based study. 207–208. In British Medical Journal.

Kalland M. 2004: Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa Puonti & Saarnio & Hujala (toim.) 2004, Lastensuojelu tänään. 119-140.

Kalland, M. & Sinkkonen J. 2001: Finnish children in foster care: evaluating the breakdown of longterm placement. Child Welfare 80 (5) 513–527.

Kaplan R. & Norton, D 1996: Translating Strategy into Action. The Balanced Scorecard. Harvard Business School.

Koponen, A. 2006: Sikiöaikana alkoholille altistuneiden lasten kasvu ympäristö ja kehitys. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.

Kuusela P. 2005: Kunnallisesta ylikunnalliseen: Kuopion seudun lastensuojelu. Kartuke-hankkeen julkaisu. Minna Canth –instituutti, Kuopion yliopisto.

Laulainen, S. 2005: Lasten ja vanhusten asiat hyvällä mallilla? Onnistumisen avaimia lastensuojelussa ja vanhuspalveluissa. Kartuke-hankkeen julkaisu. Minna Canth – instituutti, Kuopion yliopisto

Laurila, A. 1999: Toinen mahdollisuus. Pitkäaikainen sijaishoidon ja aikuistuneen tytön identiteetti, minäkäsitys ja sijaishoidon representaatio. Tampereen yliopisto.

Lumijärvi I. 1999: Tasapainotetun mittariston malli ja kunta-alan tuloksellisuusarviointi. Työturvallisuuskeskus, Edita Oy.

Paasio, P. 2003: Vaikuttavuuden arvioinnin rakenne ja mahdollisuus sosiaalialalla. FinSoc, työpapereita 3/2003. Stakes.

Paasio, P. 2006: Yleinen ja erityinen viitekehys arvioinnista. Hallinnon tutkimus vol. 25, no. 3. 2006 92–107

Ritala-Koskinen, A 2003: Onnistumisia lastensuojelussa. Teoksessa Satka, M. & Pohjola, A. & Rajavaara, M. (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. 103–124. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2.

Rostila I. & Mäntysaari M. 1997: Tapauskohtainen realistinen arviointi sosiaalityön välineenä. Stakes. Raportteja 212.

Rostila, I. 2001: Sosiaalisen kuntoutuksen mekanismit. Monet-projektin realistinen arviointi. Arviointiraportteja 3/2001 FinSoc, Stakes

Rousu, S. & Holma, T 2004a: Lastensuojelupalvelujen onnistumisen arviointi. Lasso-hanke. Suomen Kuntaliitto.

Rousu, S. & Holma, T 2004b: Lastensuojelupalvelujen laadunhallinta. Lasso-hanke. Suomen Kuntaliitto.

Rousu, S. 2007: Lastensuojelupalvelujen tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Tampereen yliopisto / Suomen Kuntaliitto.

Laulainen, S. 2005: Lasten ja vanhusten asiat hyvällä mallilla? Onnistumisen avaimia lastensuojelussa ja vanhuspalveluissa. Kartuke-hankkeen julkaisuja. Minna Canth – instituutti, Kuopion yliopisto.

Taskinen, S. 2007: Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. STAKES, oppaita 65.